

ROKKI-projektin ohjelmateorian ja vaikuttavuuden tarkastelua

Harri Kerola

tieteellis-käytännöllinen lopputyö, 10 op

erikoissosiaalityöntekijän koulutus,

kuntouttavan sosiaalityön erikoisala

kevät 2022

sosiaalityö

Lapin yliopisto

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Nuorten rikoksilla oireilu ja siihen puuttuminen.....	3
2.1. Nuorten rikoksilla oireilun taustatekijöitä.....	3
2.2 Nuorten rikoksilla oireiluun vaikuttaminen	4
3 Realistinen arviointitutkimus ja vaikuttavuuden arviointi	8
3.1 Kriittinen realismi	8
3.2 Ohjelmateoria ja vaikuttavuuden arviointi.....	9
4 ROKKI - toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille.....	12
4.1 ROKKI nuorisososiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen työmuotona	13
4.2 ROKKI-projektin muut ammatilliset teoriat	14
5 Tutkimuksen toteutus	17
5.1 Tutkimustehtävä.....	17
5.2 Toipumistähtien käyttö projektissa.....	17
5.3 Eettisyys ja luotettavuus.....	18
6 Tutkimuksen tulokset.....	20
6.1 ROKKI-projektin vaikutusmekanismit ja kontekstitekijät.....	20
6.2 ROKKI-projektin vaikuttavuus vuokaaviona.....	25
6.3 Toipumistähtien tulokset.....	26
7 Johtopäätökset ja pohdinta	32
LÄHTEET	34

1 Johdanto

Julkisuudessa on viime aikoina puhuttanut nuorten tekemät vakavat rikokset. Esimerkiksi Helsingin poliisilaitoksen rikosylitarkastaja Jonna Turunen kirjoittaa poliisin blogissa Koskelassa joulukuussa tapahtuneesta 16-vuotiaan murhasta. Hän nostaa kirjoituksessaan esiin murhan yhteiskunnallisen merkityksen. Hänen mukaansa pitäisi kiinnittää huomio siihen, että tapahtumilla on tausta, jossa tehdyt toimenpiteet, tarjottu apu ja huolenpito eivät ole olleet riittäviä lapsen suojelemiseksi. (Turunen 2020.)

Suomalaisia nuorten rikoksiin puuttumisen käytäntöjä on tarkasteltu Valtioneuvoston julkaisussa (Haikkola, Hästbacka & Pekkarinen 2019). Tämä osoittaa, että rikoksiin puuttumisen systematisoidut mallit keskittyvät varhaiseen puuttumiseen, kuten ensikertalaisten puhuttamiseen ja arviointiin. Rikosten uusijoiden ja vakavammin oireilevien kohderyhmää ei ole huomioitu eikä rikoksista irtaantumista tukevia menetelmiä ole kehitetty riittävästi. Vankempaa tukea tarvitseville nuorille tulisikin julkaisun mukaan systemaattisemmin kehittää pitkäkestoisia palveluita ja vahvistaa nuorisososiaalityötä. Eri toimialojen työtä tulisi koordinoida ja vastuunjako selkeyttää. Vaikuttavia ja kustannustehokkaita palveluita tulisi etsiä suunnitelmallisen kokeilutoiminnan avulla. (Mt.)

Oikeusministeriön asettama työryhmä on kehittänyt valtioneuvoston hyväksymään Sisäisen turvallisuuden strategiaan kuuluvan toimintamallin rikoksilla oireileville nuorille, jolla tuetaan nuoria kohti rikoksetonta ja päihteetöntä elämää. Aluksi toimintamallia kokeillaan ja arvioidaan. (Sambou & Piispa 2019.) Turussa pilotoidaan tämän toimintamallin mukaista ROKKI-projektia. ROKKI-projekti toteutuu tammikuusta 2021 huhtikuuhun 2023.

Kyseessä on jalkautuva sosiaalisen kuntoutuksen palvelu (kts. esim. Raivio 2018, 18). Sen viitekehyksinä ovat systeemisyys ja kognitiivis-behavioraalisuus. Projektin asiakastyössä hyödynnetään myös motivoivan haastattelun työotteita. Keskeistä on moniammatillinen tiimi ja sen poikkiammatillinen tapa työskennellä.

Toimin ROKKI-projektissa sosiaalityöntekijänä. Tässä lopputyössä keskityn tarkastelemaan ROKKI-projektin tarjoaman sosiaalisen tuen vaikuttavuutta ammattiroolini mukaisesti (vrt. SHL 15 §). Tämä tutkimus on kriittisen realismin mukainen arviointitutkimus. Tavoitteena on toteuttaa ”valkoisen laatikon” evaluaatio (Korteniemi 2005, 18) eli pystyä selvittämään ROKKI-projektin tuloksia ja vaikutuksia sekä löytää selitykset sille, miksi tietyntyyppiset tulokset on saavutettu.

Kuvaan ROKKI-projektin ohjelmateorian sekä tarkastelen projektin vaikutuksia asiakkaiden elämäntilanteisiin kuvaamalla niissä tapahtuneita muutoksia. Ohjelmateorialla tarkoitetaan sitä, miksi ja miten jokin tietty interventio vaikuttaa eli miten interventio muutetaan tuloksiksi. (Dahler-Larsen 2005, 23). Ohjelmateorian lähteinä olen käyttänyt useita ROKKI-projektiin liittyviä asiakirjoja ja omaa ammatillista kokemustani ROKKI-projektin päivittäisistä käytännöistä. Asiakkaiden tilanteissa tapahtuneita muutoksia kuvaan hyödyntämällä toipumistähti -menetelmää. Tarkoitukseni on testata pieneen empiiriseen aineistoon ja hankkeen vaikutusmekanismien hypoteeseihin perustuvaa vaikuttavuuden tutkimusta.

2 Nuorten rikoksilla oireilu ja siihen puuttuminen

Nuoruusikä on ihmisen elämänkaaressa rikosaktiivisinta aikaa. Eniten rikoksia tekevät 18-vuotiaat, minkä jälkeen rikoskäyttäytyminen alkaa tasaisesti vähentyä. Tämä ikä-rikoskäyrä on samanmallinen eri yhteiskunnissa ja eri aikakausina, joskin yhteys riippuu jossain määrin rikoslajeista. Myös rikosten uhriksi joutuminen noudattelee tätä ikä-rikoskäyrää siten, että nuoret joutuvat yleisimmin rikoksen uhreiksi. (Kivivuori ym. 2018, 114–115.) Yleisimpiä nuorten lainvastaisia tekoja ovat alkoholin humalajuominen, luvaton verkkolataaminen, luvaton poissaolo koulusta, koulusta varastaminen, sähköinen kiusaaminen ja vahingonteot (Kaakinen & Näsi 2021, 21.)

Rikollisuus uhkaa hyvinvointia monien eri mekanismien kautta. Rikoksiin toistuvasti syyllistyviä nuoria uhkaa moninkertainen syrjäytyminen ja pysyvä leimautuminen, jonka seuraukset voivat jatkua läpi elämän. Kun ehkäistään nuorisorikollisuutta tai puututaan siihen, onkin ensiarvoisen tärkeää kohdistaa toimenpiteitä siihen joukkoon nuoria, jolle vakavat rikokset kasautuvat, sillä heidän riskinsä ajautua rikolliseen elämäntapaan on suurempi kuin muiden. (Pekkarinen ym 2019, 17.)

2.1. Nuorten rikoksilla oireilun taustatekijöitä

Rikoskäyttäytymisen syitä on usein jäsennetty käsitteellisellä jaottelulla yksilötason valikoitumisprosesseihin ja sosiaaliin syysuhteisiin. Valikoituminen voi tarkoittaa esimerkiksi yksilöiden hakeutumista itseään miellyttäviin ympäristöihin tai sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuvaa muiden torjuntaa, jolloin yksilön käyttäytyminen herättää muissa kielteisiä ja torjuvia reaktioita. Sosiaalisilla syysuhteilla tarkoitetaan ympäristön vaikutusta rikosalttiuteen, mistä esimerkkejä ovat sosiaaliset oppimisprosessit, sosiaalinen kontrolli ja leimaamisvaikutukset. Kuitenkaan sosiaalisia syitä ei voida paikallistaa ottamatta huomioon yksilöiden eroja. Yksilötason valikoituminen ja sosiaaliset prosessit ovatkin käytännössä hyvin usein läheisessä vuorovaikutuksessa. (Kivivuori ym 2018, 21–22.)

Rikollisuus ei ole sattumanvaraista. Rikolliset teot kasaantuvat rikosaktiiviselle vähemmistölle ja yleensä myös eri rikoslajit kasaantuvat heille. (Kivivuori ym 2018, 144.) Kuten monissa yhteiskunnallisissa ilmiöissä, myös nuorisorikollisuudessa sitä selittävät tekijät ovat kuitenkin moninaisia ja keskenään kompleksisessa vuorovaikutussuhteessa.

Rikollisuuteen vaikuttavat niin yksilöiden persoonalliset piirteet, varhaislapsuuden kokemukset, lähiyhteisön ominaisuudet, yhteiskunnan rakenteelliset piirteet, vallitsevat kulttuuriset käsitykset ja tilaisuusrakenne kuin myös köyhyys. Eri selitykset eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan ennemminkin täydentäviä. (Kivivuori & Honkatukia 2006, 345.)

Rikollisuuteen altistavia tekijöitä on tutkittu paljon ja ne voidaan luokitella yksilön ominaisuuksiksi, perhetekijöiksi, kouluun ja toveripiiriin liittyviksi seikoiksi sekä asuinympäristötekijöiksi. Yksilön ominaisuudet ja perhetekijät kulkevat usein käsi kädessä. Tärkeää on muistaa se, että yksikään näistä seikoista ei ole rikollisen käyttäytymisen syy, ainoastaan siihen altistava seikka. (Haapasalo 2006, 123–133).

Tutkimusten mukaan lapsen huono kohtelu voi aikuisena johtaa rikolliseen käyttäytymiseen. Lapsen pahoinpitely ja laiminlyönti lisäävät riskiä joutua rikosrekisteriin. Aikuisilla rikoksentekijöillä onkin paljon lapsuuden kaltoinkohtelukokemuksia. Kuitenkaan kaikista kaltoinkohdelluista lapsista ei tietenkään kehity rikoksentekijöitä, mutta suurin osa rikoksentekijöistä on kokenut lapsena kaltoinkohtelua. Rikoksentekijät ovat kokeneet usein vakavaa fyysistä, psykologista ja seksuaalistakin väkivaltaa sekä fyysisten ja emotionaalisten tarpeidensa laiminlyöntiä, johon ovat syyllistyneet heidän vanhempansa ja hoitajansa. Lapselle kaltoinkohtelu on traumaattinen kokemus, josta voin seurata traumaattimallin mukaan traumaperäistä stressiä. Lapsuuden kaltoinkohtelu on vakava traumaattinen stressitekijä, joka häiritsee aivojen ja mielen kehitystä ja vaikuttaa näin myöhempään psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen ja käyttäytymiseen. Traumaperäisten stressioireiden kroonistuessa ilman hoitoa voi seurauksena olla myöhemmin persoonallisuushäiriöitä, psyykkisiä sairauksia ja rikollisuutta. (Haapasalo 2017, 45–46.)

Pyry Parviainen (2020) on opinnäytetyössään perehtynyt varhaislapsuudessa muodostettuihin kiintymyssuhteisiin, niiden ongelmiin sekä lapsuusiässä koettujen traumojen vaikutuksiin myöhemmän iän käytöshäiriöihin sekä rikolliseen käyttäytymiseen. Hänen mukaansa epäedullisten kiintymyssuhteiden aikaansaamat vaikutuksen esimerkiksi käytöksessä ovat riskitekijä käytöshäiriöiden synnyssä ja siten myös rikollisen käyttäytymisen omaksumiselle. (Mt., 27.)

2.2 Nuorten rikoksilla oireiluun vaikuttaminen

Tarkasteltaessa nuorten rikoksilla oireiluun vaikuttamista suomalaisessa hyvinvointipoliitikassa voidaan todeta, että 1990-luvulta lähtien lapsista, nuorista ja lapsiperheistä tai

heidän elämänpöiristään puhutaan erilaisina riskeinä. Riskipuhunta ja riskiasemoinnit liittyvät taloudellisen niukkuuden retoriikkaan ja julkisen talouden uudentyyppiseen ajatteluun, joka edellyttää näyttöä toimenpiteiden vaikuttavuudesta. Pyrkimyksenä on kohdentaa toimenpiteet tehokkaasti, jolloin massasta tulisi löytää ne yksilöt, jotka todennäköisimmin tuottaisivat yhteiskunnalle haittoja. Nämä taloudelliset riskiperustelut ovat nähtävissä myös lastensuojelun käytännöissä. Lastensuojelussa onkin 2000-luvulla kehitetty erilaisia riskienhallintaa koskevia yksilötason tekniikoita, kuten ”huolen vyöhykkeistöt” ja ”huoliseulat”. Vastaavanlainen riskienarviointi on ollut jo aiemmin nähtävissä rikosoikeuden puolella, jossa myös perusteena taloudellinen niukkuus. (Harrikari 2008, 116–117.)

Timo Harrikari on tarkastellut tutkimuksessaan (2008) kansallisessa rikosentorjuntaohjelmassa ja paikallisissa ohjelmissa tuotettuja lapsuus- ja nuoruuskuvia. Näissä ohjelmissa näkyy vahvasti painotus lapsiin ja nuoriin. Näiden tavoitteiden, kohteiden ja toimenpiteiden voidaan sanoa toteuttavan vahvasti edellä kuvattua riskipolitiikkaa. Näissä esiintyy kolme keskeistä lapsiin ja nuoriin kohdistettua taktiikkaa. Näistä ensimmäisenä erotetaan vanhemmuuteen investoiminen, joka tarkoittaa vanhempien kasvatusvastuun lisäämistä lisäämällä viranomaisten vanhempiin kohdistamaa kontrollia, vanhempien toisiinsa kohdistamaa kontrollia ja vanhempien itsekontrollia. Toinen taktiikka on viranomaisten interventiovaikutusten kohdentaminen suoraan lapsiin ja nuoriin varhaisella, välittömällä ja nopealla puuttumisella, jossa keskeistä on esimerkiksi moniammatillinen yhteistyö. Kolmas taktiikka on lasten ja nuorten itsekontrollin lisääntyminen erilaisten toimintamuotojen kautta, esimerkiksi sitouttamalla lapsen ja nuoret noudattamaan yleisesti hyväksyttävänä pidettyjä toimintatapoja. (Harrikari 2008, 188–202.)

Tietoisuus eri riski- ja suojatekijöistä on tärkeää laadittaessa rikoksia ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä ja ohjelmia. Ennaltaehkäisyohjelmien tulisi kohdentua keskeisiin riskitekijöihin, alkaa riittävän nuorista ja kestää tarpeeksi pitkään (Haapasalo 2006, 148). Erityisen tärkeää on tunnistaa ne nuoret, joiden rikoskäyttäytyminen ei ole ohimenevää, vaan osa laajempaa kokonaisuutta. Mitä aiemmin ongelmat havaitaan ja niihin puututaan, sitä kattavammat mahdollisuudet tukitoimiin on käytettävissä. (Salmi 2006, 204.) Tutkimusten mukaan osalla rikollinen oireilu jatkuu lapsesta aikuisuuteen kroonisena ja osalla rikokset rajoittuvat nuoruusikään. Onkin tärkeää, että erotetaan ohimenevästi oireilevan nuoret niistä nuorista, jotka ovat siirtymässä vakavammalle rikoksen polulle. (Haapasalo 2017, 351.)

Nuorisrikollisuuteen puuttuvien ohjelmien ja toimintamallien on tärkeä perustua tieteelliseen näyttöön. Intensiiviset ohjelmat tulisi suunnata korkean uusintariskin nuorille. (Schalin 2019, 47.) Tutkimusten mukaan rikoksia tekevien lasten ja nuorten auttamiseksi tarvittaisiin eri palvelujärjestelmien nykyistä parempaa integraatiota. Lastensuojelun, mielenterveyspalvelujen, muun terveydenhuollon, oikeusjärjestelmän, koulujen ja muiden palvelujen henkilöstön tulisi toimia yhdessä saman rikollisuutta ehkäisevän ohjelman osana. (Haapasalo 2017, 351.)

Heikon koulumenestyksen ja rikoksilla oireilun välillä on tilastollisesti havaittu yhteys, rikosseuraamukseen johtanut rikoskäyttäytyminen on systemaattisesti sitä yleisempää, mitä heikompaa nuoren koulumenestys on (Ristikari ym 2018, 93). Nuoret lainrikkoajat ovat usein päihderiippuvaisia. Monella heistä on lisäksi joko puutteita tavanomaisissa arjen toimintavalmiuksissa tai jopa mielenterveyshäiriöitä. Nämä tekijät vaikuttavat melko usein myös yhteisöllisiin valmiuksiin, työ- ja toimintakykyyn sekä käsitykseen omasta asemasta ja roolista yhteisössä tai yhteiskunnassa. Tästä johtuen nuoren ja nuoren aikuisen lainrikkoajan minäkuvaan ja elämänhallintaan liittyvä palvelutarve on varsin moninaista. Yhteistyötä eri toimijoiden välillä on tarpeen tehdä erittäin laajasti. (Piispa & Lind 2021, 29.)

Koska tutkimusten mukaan rikoksia tehneillä on usein ollut lapsuudessaan useita traumaattisia kokemuksia, on näiden kokemusten ja niihin liittyvien tunteiden käsittely usein välttämätöntä, jotta kokemukset eivät heijastuisi käyttäytymiseen elämää vaikeuttavalla tavalla. Kompleksisen trauman hoitamisessa on yleensä vakauttava alkuvaihe ja sen jälkeen vaiheita, joissa käsitellään traumaan liittyviä tunteita, ajatuksia ja muistoja erilaisin menetelmin. (Haapasalo 2017, 372–373.)

Narratiivisessa lähestymistavassa voidaan hahmottaa rikokseen syyllistyneen elämäntarinaa etsimällä sieltä merkittäviä, kriittisiä kohtia, joissa henkilö määrittää itseään suhteessa muihin ihmisiin ja omiin tavoitteisiinsa. Mikäli henkilö kykenee hahmottamaan omaa osuuttaan elämässään ja ymmärtää mahdollisuutensa muuttaa elämäntapaansa, mahdollistuu rikoskierteen katkeaminen tai jopa loppuminen. (Honkatukia ym. 2006, 228.) Jos ja kun ajatellaan, että nuori oppii rikoksia ja rikollisia ajatusmalleja toisilta ihmisiltä, voidaan uskoa myös ”pois opettamiseen”. Kyse on yksinkertaisesti siitä, että nuorelle rikoksentekijälle opetetaan, ettei omista rikoksista voi syyttää muita, esimerkiksi tuntemattomiltakaan varastaminen ei ole oikein. (Kivivuori 2006, 175.)

Rikoksilla oireileville nuorille esimerkiksi Ruotsissa on käynnistetty moniammatillinen toimintamalli Social Insatsgrupper (SIG) vuonna 2011. Mallin tavoitteena on tarjota yksilöllistä ja moniammatillista tukea nuorille, jotka ovat tehneet rikoksia. Kohderyhmänä ovat 15–25 -vuotiaat ja kohteena rikokset, päihheet, koulu- ja kotiongelmat sekä riski rikolliseen elämäntapaan. (Moilanen ym 2018, 10–11.) Suomessa vastaavaa mallia ei kuitenkaan ole.

Nuorten rikolliseen toimintaan puuttumisen keinoja ovat Suomessa esimerkiksi sovittelu, yhdyskuntapalvelu ja nuorisorangaistus, joista kahteen jälkimmäiseen sisältyy työntekoa muiden rangaistusten vaihtoehtona. Sovittelutoiminnassa rikoksentekijä pyrkii sanallisesti hyvittämään tekonsa sopimalla uhrin kanssa. Lisäksi voidaan käsitellä asian herättämiä tunteita. Sovittelun taustalla on restoratiivisen oikeuden ajattelu ja siinä huomio on yleensä vain yhdessä elämän osa-alueessa eli rikoksessa. Siten se ei välttämättä vähennä rikoksen uusimisen riskiä, koska sovittelussa ei päästä vaikuttamaan rikollisen käyttäytymisen syihin tai rikoksentekijän syvempiin ongelmiin. (Haapasalo 2017, 352–353.) Lisäksi varhaiseen puuttumiseen ja ensikertalaisten rikoksentekijöiden kohtaamiseen on kehitetty toimintamalleja, jotka ovat vaikuttavia tälle kohderyhmälle. Esimerkkinä tällaisesti on Ankkuri-toimintamalli, joka kaipaa kuitenkin rinnalleen mallia, jonka piiriin laaja-alaisista ongelmista ja toistuvasti rikoksilla oireilevan nuoren voi ohjata. Rikosten uusijoiden ja vakavammin oireilevien nuorten kohderyhmää ei ole Suomen käytännöissä huomioitu riittävästi. Tulisikin kehittää systemaattisemmin menetelmiä, jotka auttavat nuoria jättämään rikokset, ja luoda toimialojen rajapinnoille koordinaatio ja yhteisiä käytäntöjä. (Haikkola & Hästbacka 2019, 155–156.)

3 Realistinen arviointitutkimus ja vaikuttavuuden arviointi

Toteutan lopputyöni realistisena arviointitutkimuksena, joka pohjautuu kriittisen realismin teoreettiseen viitekehykseen. Realistisessa arvioinnissa pyritään selvittämään mikä toimii kenellekin missäkin olosuhteissa ja miksi jotkut vaikutukset tapahtuvat tai jäävät tapahtumatta. Tehtävänä on siis selvittää, mitkä ovat johonkin interventioon sisältyvät vaikutusmekanismit ja miten ne toimivat. Samalla huomioidaan interventioiden toimintaympäristö eli ne olosuhteet, joissa vaikutuksia tapahtuu. Karkeasti voidaan yksinkertaistaa, että vaikuttavuus syntyy toimintamekanismin ja toimintaympäristön yhteistuloksesta. (Rajavaara 2006, 42–43.)

3.1 Kriittinen realismi

Sosiaalityön tutkimuksessa on erilaisia teoreettisia lähestymistapoja siihen, mistä todellisuudessa on kyse ja kuinka saamme todellisuudesta tietoa. Yhtenä vaihtoehtona sosiaalityössä kohdattavien ilmiöiden metateoreettiseen ymmärtämiseen on kriittinen realismi. Kriittisen realismin alkuunpanija ja muutoinkin sen kannalta tärkeä henkilö on Roy Bhaskar. (Kuusela 2006, 11–12; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 185–186.)

Kriittinen realismi sisältää kokonaisvaltaisen filosofian todellisuudesta, tiedosta ja tietämisestä. Siten se tarjoaa mahdollisuuksia tietoperustan vahvistamiseen. Realistinen tutkimus käyttää ja kehittää teorioita yhteiskunnallisista ilmiöistä sekä tuottaa selityksiä interventioiden toiminnasta. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 184–185.) Kriittinen realismi tutkii miten ihmisen toimijuus - valinnat, merkitykset, ymmärrykset, syyt, luovat pyrkimykset ja motivaatiot – on vuorovaikutuksessa sitä mahdollistavien ja rajoittavien sosiaalisten rakenteiden – kestävä mallit, sosiaaliset säännöt, normit ja lait – kanssa (Houston 2010, 75).

Kriittisessä realismissa todellisuuden nähdään olevan kerrostunut. Kuitenkaan kyse ei ole siitä, että esimerkiksi mikro- ja makrotaso olisivat jotenkin erillisiä maailmoja, vaan nämä ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Makrotasoisia ominaisuuksia ovat systeemiset ominaisuudet, jotka ovat kontekstia mikrotasoiselle vuorovaikutukselle. Kyse on laadullisesti eri asioista – sosiaalinen ja systeeminen tai toiminta ja sen ympäristö, jotka kuitenkin ovat kausaalisesti yhteen kietoutuneita. (Mäntysaari 2006, 152.)

Kriittiseen realismissa toiminnan ja tapahtumien ajatellaan tapahtuvan generatiivisten mekanismien aikaansaamina. Nämä generatiiviset mekanismit eivät ole kuitenkaan

helposti havaittavissa ja niiden havaitsemiseksi tarvitaan tutkimusta. Kriittisessä realismissa sosiaalisen ajattelun olevan järjestelmän avoin, johon liittyy satunnaisuutta ja enustamattomuutta. Kriittisessä realismissa ajatellaan, että yksilö edeltää aina sosiaalisia rakenteita ja yksilön nähdään syntyvän jo olemassa olevaan sosiaaliseen järjestelmään, jota yksilö lähtee omalla toiminnallaan uusintamaan, muuttamaan tai purkamaan. Sosiaalityön käytännön ja tutkimuksen kannalta on olennaista tiedostaa historian merkitys, jotta voidaan ymmärtää yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutus yksilöiden elämään ja ylipäänsä ymmärtää yhteiskunnallisten rakenteiden muotoutumista. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188–189.)

Kriittisessä realismissa tunnusomaista on se, että todellisuuden nähdään olevan olemassa, vaikkei meidän ole mahdollista tehdä siitä tarkkoja havaintoja. Kriittisen realismin mukaisesti sosiaalityön ilmiöitä tarkasteltaessa huomataan, että sosiaaliset ongelmat ymmärretään todellisina ilmiöinä, joiden ymmärtämiseksi on hankittava tieteellistä tietoa. Kriittisessä realismissa myös ajatellaan, että tietämällä sosiaalisista ongelmista lisää voidaan myös suunnitella ongelmien ehkäisemistä ja työskennellä ongelmien poistamiseksi. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 191.)

3.2 Ohjelmateoria ja vaikuttavuuden arviointi

Vaikuttavuudella tarkoitetaan sitä, miten jostain yhteiskunnallisesta instituutiosta vaikutetaan johonkin toiseen instituutioon, esimerkiksi toiminnan vaikuttavuus tarkoittaa kyseisen toiminnan kykyä saada aikaan muutoksia tietyssä systeemissä tai kohdejoukossa. Voidaan kysyä esimerkiksi, miten ammatillinen kuntoutus saa aikaan muutoksia työkyvyn ongelmista kärsivien henkilöiden osallistumisessa työhön ja miten tällöin kuntoutuksella vaikutetaan väestön työssä jaksamiseen tai yritysten toimintaan. (Kemppainen & Ojaniemi 2012, 52; Rajavaara 2007, 181.) Sosiaali- ja terveystieteiden voidaan sanoa olevan vaikuttavia silloin, kun palvelut edistävät asiakkaiden hyvinvointia eli tuottavat palveluille asetettujen tavoitteiden mukaisia vaikutuksia (Miettinen ym 2020, 81).

Kuten sosiaalisessa konstruktivismissa, vaikuttavuuden arvioinnissakin asiakas, tämän olosuhteet ja koko intervention muodostama konteksti nähdään osana vaikuttavuuden perusteita. Vaikuttavuuden arvioinnissa on kyse intervention syvällisestä analyysistä ja selittävien mekanismien löytämisestä. Pelkkä yksinkertaisten kausaalisuhteiden tarkastelu mittaamalla asiakkaan tilannetta ennen ja jälkeen intervention ei siis ole riittävää (Kemppainen & Ojaniemi 2016, 52). Vaikuttavuuden mittaaminen täsmällisesti onkin erittäin

haastavaa – jopa mahdotonta. Vaikutusten mittaamisen sijaan voidaan kuitenkin kuvata vaikutuksia. Suikkanen ym (2004) ovat arvioineet nuorten kuntoutuskokeiluprojektien vaikuttavuutta nuorten elämäntilanteen ja kokemusten näkökulmasta, esimerkiksi tarkastelemalla mitä muutoksia nuorten elämässä on projektissa olon aikana tapahtunut ja mitkä tekijät ovat edesauttaneet muutoksen syntymistä (mt., 21).

Sosiaalityön interventioita tutkitaan suhteellisen vähän. Sosiaalityötä on tulkittu lähinnä tapauskohtaisesti ainutkertaisena, tilannekohtaisena ja paikallisesti määrittävänä, jolloin sitä ei ole voinut tarkastella yhtenäisten vaikuttavuuskriteerien mukaisesti. Siihen, ettei vaikuttavuuden näyttöjä sosiaalityöstä ole niin paljoa vaikuttaa myös työhön osoitetut liian vähäiset resurssit. (Pohjola 2012, 19–22.) Sosiaalityön tutkimuksen kentillä vaikuttavuustutkimusta on tehty pro gradu -tutkielmissa.

Jotta vaikuttavuuden arviointia voidaan käytännössä toteuttaa, tarvitaan jäsentynyt käsitys arvioinnin kohteena olevasta toiminnasta. Tätä jäsentynyttä käsitystä voidaan kutsua ohjelmateoriaksi. (Kempainen & Ojaniemi 2012, 57.) Ohjelmateoria onkin ratkaiseva väline arvioinnin jäsentämisessä ja se osoittaa, mikä interventiossa on tärkeää. Ohjelmateorian avulla työskentelemällä on mahdollista saada yhtenäistä tietoa prosesseista ja tuloksista. Hyvin konkreettisesti ilmaistu ohjelmateoria onkin usein paras lähtökohta arvioinnille. (Dahler-Larsen 2005, 29–35.)

Ohjelmateoria voi olla yksinkertainen tai monimutkainen. Interventio voi koostua useista eri osatekijöistä, jolloin niiden kaikkien on oltava edustettuina ohjelmateoriassa. Se voidaan ilmaista esimerkiksi vuokaaviona tai CMO-konfiguraationa. Jälkimmäinen tulee sanoista ”context”, ”mechanism” ja ”outcome”. Ray Pawsonin ja Nick Tilley (1997) mukaan ”konteksti + mekanismi = lopputulos” on realistinen peruskaava sosiaalisen maailman kausaalisuuden tutkimisessa. Tämä tarkoittaa, että tietty mekanismi tuottaa tietyissä ympäristöolosuhteissa tietyn tuloksen. Myös konteksti vaikuttaa siis selityksen antamiseen vaikuttavuudesta. (Dahler-Larsen 2005, 29–31.) Stan Houston (2010, 76) on lisännyt tähän yhtälöön, että myös aika, jossa muutoksia tapahtuu on erittäin tärkeä tekijä lopputuloksen muotoutumisessa. Lisäksi hän on huomionnut inhimillisen toimijan roolin. Houstonin mukaan ohjelmateoriaa kuvaava yhtälö on siis ”konteksti + aika + mekanismi + sosiaalinen toimijuus = tuotos”. (Mt, 76.)

Vamos-nuortenpalvelun vaikuttavuutta koskeneessa tutkimuksessa (Merikukka ym 2021) tutkittiin palvelun vaikuttavuutta sekä määrällisesti osoittamalla Vamoksen hyötyjä että laadullisesti haastatteluilla, joissa nuorilla oli itsellään mahdollista kertoa

Vamoksen mahdollisista vaikutuksista. Vamos on intensiivisen yksilö- ja ryhmävalmennuksen palvelu työn ja koulutuksen ulkopuolella oleville nuorille. Nuoret kokivat, että tärkeimmät palvelun vaikutusmekanismit kytkeytyivät kohtaamiseen, kiireettömyyteen, hyväksytyksi ja välitetyksi tulemiseen sekä pienin askelin etenemiseen ja tarpeen mukaan tarjolla olevaan tukeen. Merkittävänä koettiin myös rinnalla kulkeminen arjen asioiden suhteen. Vamos koettiin paikaksi, jossa sai hengähtää ja rauhassa tutkia elämäntilannettaan sekä pohtia jatkopolkuja. (Mt, 54–57.)

Markku Mäki (2015) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan kuntouttavan sosiaalityön vaikuttavuutta analysoimalla sekä määrällistä aineistoa että työllisyyspalvelujen sosiaalityöntekijöille tekemiään haastatteluja. Hän nostaa vaikuttavuutta edistävinä tekijöinä esiin asiakkaan asenteen, motivaation, uskon tulevaisuuteen, halun muutokseen sekä asiakkaan osallisuuden. (Mt., 70.)

Tiina Simola (2018) on tutkinut pro gradu tutkielmassaan perhekuntoutuksen vaikuttavuutta. Aineistona Simolalla oli perhekuntoutuksen henkilöstön kanssa järjestetty työpaja, asiakasperheiden haastattelut ja asiakasasiakirjat. Vaikuttavan perhekuntoutuksen edellytyksiä ovat hänen mukaansa riittävä aika ja vanhemman motivaatio, joiden myötä mahdollistuu hyvän asiakas-työntekijä-suhteen kehittyminen. Tämä asiakas-työntekijä-suhte on perhekuntoutuksen mekanismi, jota ilman kuntoutumistulosten saavuttaminen ei ole mahdollista. (Mt., 60–61.)

Kaisa Pesonen (2014) on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sosiaalityön vaikuttavuudesta. Hänen mukaansa organisaation konteksti muodostuu työntekijän vaikuttamismahdollisuuksista ja työntekijän työtä määrittävistä tekijöistä organisaatiossa. Muutosmekanismeina tässä tutkimuksessa nähtiin työntekijän asiantuntijatieto, toiminta asiakkaan ja organisaation välissä sekä arvoihin ja etiikkaan perustuva työote. Kontekstitekijöillä ja muutosmekanismeilla nähtiin olevan merkitystä siihen, minkälaisia vaikutuksia sosiaalityön kautta syntyy.

4 ROKKI - toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille

ROKKI-projekti toimii Turun kaupungin perhe- ja sosiaalipalveluissa, lastensuojelun alaisuudessa. ROKKI-projektia rahoittaa oikeusministeriö ja se pohjautuu oikeusministeriön nimeämän työryhmän laatimaan ehdotukseen. ROKKI-projekti toteutuu tiiviissä yhteistyössä rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Rikosseuraamuslaitos osallistuu projektin toimintaan tuoden mukanaan rikollista käyttäytymistä koskevaa substanssiosaamista. Uuden toimintamallin tarkoituksena on tavoittaa ja tukea 12–29-vuotiaita nuoria, joilla rikokset toistuvat, muuttuvat vakavammaksi, tai joiden kohdalla työntekijällä on herännyt erityinen huoli esimerkiksi päihteiden käyttöön liittyen tai nuoren tilanteessa havaitaan muu uhka, joka lisää riskiä syrjäytyä. Rikoksilla oireilevat nuoret voivat olla myös alle 15-vuotiaita, jotka eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa, mutta jotka tekevät paljon rikoksia ja käyttävät päihteitä. Nämä nuoret jäävät nuoren iän takia rikosseuraamusten ulkopuolelle, mutta voivat tarvita tilanne- ja tarvearvion ja erityisiä palveluita. (Sambou & Piispa 2019, 10–11.)

Projektin tavoitteena on kehittää vaikuttava moniammatillinen puuttumisen toimintamalli vakavasti rikoksilla oireilevien nuorten tilanteeseen. Tavoitteena on rikoskierteen katkaisu ja uusien rikosten estäminen sekä asiakkaiden valmiuksien lisääminen rikoksettomaan elämään. (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020.) ROKKI-projektissa tuetaan nuoren elämäntilannetta kokonaisvaltaisesti (vrt. esim. Hästbacka & Haikkola 2019, 87).

ROKKI-projektin asiakkaisiin kohdistuvana tavoitteena on kuvattu antaa tarvittava tuki rikoksettomuuteen ja päihteettömyyteen, tukea koulunkäyntiä tai opiskelua sekä välttää nuoren huostanotto ja laitospaikka panostamalla vahvasti avokuntoutukseen. Toimintamallissa moniammatillisella systeemillä työotteella tehtävä yksilö- ja ryhmätoiminta sisältää riittävät resurssit intensiiviseen ja asiakkaiden tarpeiden mukaan joustavaan tukeen. Keskeistä on, että projektin tiimillä on ajankohtainen ja tiivis kontakti asiakkaaseen. Asiakkaalle nimetään tiimistä lähityöntekijä ja asiakas kontaktoidaan vähintään viikottain. Projektissa toteutetaan myös kuntouttavaa ryhmätoimintaa. (Turun kaupunki 2020; Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020.)

ROKKI-tiimi on selkeästi moniammatillinen, sillä tiimissä melkein kaikilla on eri ammattinimikkeet. Toimintamalli perustuu moniammatilliseen osaamiseen. Sosiaalisessa kuntoutuksessa moniammatillinen yhteistyö onkin merkittävässä roolissa (Järveläinen & Vainio 2020, 84). Toimintamallissa on mukana erityisopettaja, jonka tehtävä on tarjota

tukea koulunkäyntiin perusopetuksen loppuunsaattamiseksi tai toisen asteen koulutukseen ohjaamiseksi. Toimintamallissa on käytettävissä päihdetyön ja mielenterveystyön resurssit. (Sambou & Piispa 2019, 12–14.) ROKKI-tiimiin kuuluu sosiaalityöntekijä (projektikoordinaattori), kaksi sosiaaliohjaajaa, sairaanhoitaja, rikosseuraamustyöntekijä sekä erityisopettaja. Keskeisessä asemassa on keskinäinen avunanto ja yhteistyö. Tiimin jäsenet joustavat omissa työnkuviissaan ja työskentelevät siten, että he myös oppivat toisiltaan. (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020.) Vielä osuvampi määritelmä tiimin työotteelle on poikkiammatillinen (kts. esim. Isoherranen 2012, 20–21).

4.1 ROKKI nuorisososiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen työmuotona

Lotta Haikkola ja Noora Hästbacka (2019, 155) suosittavat, että nuorten ja nuorten aikuisten tilannetta palveluissa voisi vahvistaa panostaminen nuorisososiaalityöhön. Nuorisososiaalityö on sosiaalityön erityisosaamisalue. Nuorisososiaalityössä on lastensuojelunäkökulmaa laajempi orientaatio nuorten parissa tehtävään työhön. Työssä tarvitaan oman teoriapohjan lisäksi tietoa nuoruusiän kehitysvaiheen erityisluonteesta, kasvun ja kehityksen ehdoista, erilaisista kasvuympäristöistä ja nuorisokulttuurista. Kyse on osin yhteisestä tietopohjasta nuorisokasvatuksen ja -psykiatrian kanssa. (Hämäläinen ym 2008, 162.) Vaikka ROKKI-projektissa on oleellisena lastensuojelunäkökulma, on sen orientaatio kuitenkin paljon laajempi ja siten ROKKI-projektin työskentelyä voikin mielestäni kuvata nuorisososiaalityöksi. Esimerkiksi Annika Vuori (2012) kuvaa nuorisososiaalityötä kuntouttavana sosiaalityönä.

ROKKI-projektin palvelu on määritelty sosiaalisen kuntoutuksen palveluksi. Sosiaalihuoltolain (17 §) mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

Sosiaalisella kuntoutuksella halutaan parantaa asiakkaan kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista ja vuorovaikutussuhteista sekä vahvistaa hänen yhteiskunnallista osallisuuttaan (Palola 2012, 32). Sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä joko yksilöllisenä tukena tai ryhmässä tapahtuvana työskentelynä. Sosiaalisessa kuntoutuksessa yksilöllinen tuki on asiakkaan rinnalla kulkemista. Asiakasta autetaan tunnistamaan omat vahvuudet ja hyödyntämään niitä. Tärkeää on mahdollisuus matalan kynnyksen palveluun. Myös perheen ja lähiverkoston ottaminen mukaan kuntoutukseen on havaittu tukevan asiakkaan kuntoutumista. Yksilötyöskentelyn menetelminä on käytetty esimerkiksi kotikäyntejä,

verkostotapaamisia, toiminnallisuutta, asiakkaan avustamista ja tukemista konkreettisten asioiden hoidossa sekä keskustelutapaamisia. (Kippola-Pääkkönen 2018, 177.)

Eräs nuorille suunnattu sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on Vamos, jossa nuoria tuetaan kokonaisvaltaisesti ja intensiivisesti. Palvelussa tarjotaan nuoren elämäntilanteeseen räätälöityä ja sen mukaan joustavaa tukea. Esimerkiksi alkuvaiheen tutustumiseen käytetään palvelussa aikaa. (Alanen ym 2014, 8.) Vamos onkin yksi esimerkki sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta, joka parhaimmillaan edistää nuorten toimijuutta arjessa, luottamista omiin voimavaroihin ja tulevaisuuden suunnitelmien selkiytymistä. Nämä vaikuttavat kokonaisvaltaisemman hyvinvoinnin kokemukseen. Vamoksen palvelulla onkin todettu olevan merkittäviä vaikutuksia nuorten elämänlaadun kohenemiseen (Ruhanen 2020, 43.)

4.2 ROKKI-projektin muut ammatilliset teoriat

Seuraavaksi erittelen ROKKI-projektin ammatillisia teorioita. Nämä muodostavat myös perustan odotuksille ROKKI-projektin vaikuttavuudesta. (Dahler-Larsen 2005, 26.) ROKKI-tiimissä työn viitekehyksenä toimii vuorovaikutteinen, osallistava ja suhdeperustainen systeeminen työote (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020). Motivoiva haastattelu on todettu soveltuvaksi työmenetelmäksi kehittämistyöryhmän ehdotuksessa ja sitä käytetään rikosseuraamusalalla (Sambou & Piispa 2019, 23). Niin ikään rikosseuraamusalalla on käytössä kognitiivis-behavioraalisia kuntoutusohjelmia. Näihin viitekehyksiin myös ROKKI-projektin käytössä olevia menetelmiä pohjautuu. Keskeisimmät viitekehukset ROKKI-projektissa ovatkin systeeminen, motivoiva ja kognitiivis-behavioraalinen viitekehys.

Systeemisessä toimintamallissa systeemisyydellä tarkoitetaan sellaista näkökulmaa ihmiselämään, jossa huomio kiinnitetään eri tekijöiden välisiin monitahoisiin vaikutussuhteisiin. Systeemisyudessa jokaisen tekijän nähdään kytkeytyvän toisiinsa lukuisin eri välityksin. Suomalaisen lastensuojelun systeemisen toimintamallin kolme ydinelementtiä ovat systeeminen asiakastyö, systeeminen tiimi ja systeeminen viikkokokous. (Aaltio & Isokuorti 2019, 11.)

Systeemisessä työssä sovelletaan perheterapeuttista lähestymistapaa. Oleellista on asiakkaalle tärkeiden ihmissuhteiden vahvistaminen. Huomio kiinnitetään ihmisten välisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen sen sijaan, että ongelma nähtäisiin yksittäisessä henkilöissä. Asiakastyön kaikissa vaiheissa toimitaan dialogisesti ja yhteistoiminnallisesti.

Työntekijän oma persoona on työväline ja työntekijä esimerkiksi tunnistaa tunteita, joita erilaiset asiakkaat hänessä herättävät. Periaatteita ovat myös muun muassa avoimuus, uteliaisuus ja lupaa pyytävä työote. (Fagerström 2016, 35; THL 2019.)

Tärkeimmäksi priorisoidaankin nuoren, vanhempien ja läheisten kanssa tehtävä suora työ ja muun toiminnan tarkoitus on tukea tätä tavoitetta. Työntekijöiden kyky ja taito luoda ja ylläpitää luottamuksellista suhdetta asiakasperheisiin on tärkeää. Luottamuksellisen yhteistyösuhteen luominen ja ylläpitäminen heijastuu myös laajempiin systeemeihin, kuten yhteistyökumppaneihin. (Lahtinen ym 2017, 17.) Systeemisen yksikön rakenne luo puitteet intensiiviselle yhteistyölle. Rakenteisiin sisältyy tilan antaminen asiakastyöhön sekä systeemisen yksikön keskinäiselle dialogille ja kriittiselle reflektiolle. (Fagerström 2016, 35.)

Motivoiva haastattelu on alun perin päihdeongelmien hoitoon kehitetty hoitomenetelmä. Olennaista motivoivassa haastattelussa on, ettei asiakkaalle anneta valmiita vastauksia eikä hänen ongelmiaan pyritä määrittelemään. Työntekijä poimii asiakkaan ilmaisemista ajatuksista tavoitteen mukaisia ja muutosmyönteisiä näkemyksiä. Huomiota ei kiinnitetä puutteisiin vaan huomataan vahvuudet. Asiakas ei ole muutoksen kohde, vaan on yhteistyökumppani, jota tuetaan muutoksessa. Keskeistä vuorovaikutuksessa ovat kumppanuus, hyväksyminen, myötätunto ja kannustaminen. (Miller ja Rollnick 2013, 14–24.)

Motivoiva haastattelu on asiakaslähtöinen, muutostavoitteeseen suuntaava keskustelutapa, jossa kiinnitetään erityistä huomiota asiakkaan muutosta koskevaan puheeseen. Sen tarkoituksena on vahvistaa asiakkaan henkilökohtaista motivaatiota ja sitoutumista muutokseen, herättelemällä ja tutkimalla asiakkaan omia syitä muuttua hyväksyvässä ja myötätuntoisessa hengessä. (Miller & Rollnick 2013, 29)

Uusintarikollisuuteen vaikuttamisessa psykososiaalisilla ja terapeuttisilla menetelmillä – esimerkiksi perhettä osallistavilla interventioilla ja kognitiivisilla käyttäytymisterapialla – vaikuttavuudesta on laajasti näyttöä (Haikkola & Hästbacka 2019, 150.) Kognitiivisessa käyttäytymisterapiassa painotetaan käyttäytymisongelmia ylläpitävien tekijöiden hoitoa ja hyödyllisempien toimintamallien opettelua. Kognitiivinen käyttäytymisterapia onkin tutkimuksissa havaittu vaikuttavaksi rikollisuuteen puuttuttaessa, varsinkin esimerkiksi vaikeasti käytöshäiriöisillä lapsilla. (Schalin 2019, 35–38.)

Kognitiivisissa menetelmissä on tavoitteena vaikuttaa rikoksia tehneiden ajatteluprosesseihin, vuorovaikutuksen tulkintoihin ja yhteisötaitoihin. Tavoitteena voi esimerkiksi olla opettaa asiakkaalle tavanomaisessa arkisessa vuorovaikutuksessa tarvittavia valmiuksia,

joista on apua ihmissuhteiden solmimisessa ja ylläpitämisessä tai opettaa toisenlaisia tapoja havainnoida ja tulkita muiden toimintaa. Toisaalta kognitiivisten uudelleentulkintojen avulla voidaan myös muuttaa esimerkiksi irrationaalisia ajatuksia omasta itsestä ja tulevaisuudesta korvaamalla nämä realistisemmilla ja myönteisemmillä ajatuksilla. (Haapasalo 2017, 367–369.)

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksessa selvitän osaltani, miten ROKKI-projekti on onnistunut kehittämään vakavasti rikoksilla oireilevien nuorten palveluja ja auttamisen mahdollisuuksia Turussa. Tutkimustehtäväni on kuvata ROKKI-projektin vaikutusmekanismeja sekä tarkastella asiakkaiden tilanteissa tapahtuneita muutoksia ROKKI-asiakkuuden aikana.

Tutkimuskysymykseni on selvittää, millaisia muutoksia palvelun käyttäjien elämäntilanteissa näyttyy tapahtuneen ROKKI-asiakkuuden aikana.

Tarkastelen vaikutuksia kahdella tavalla. Kuvaan ROKKI-projektin vaikuttavuutta ohjelmateorialla, joka kuvaa niitä mekanismeja, joihin toimintamallin vaikuttavuus perustuu. Lisäksi tarkastelen asiakkaiden elämässä tapahtuneita muutoksia ROKKI-asiakkuuden aikana hyödyntämällä aineistona asiakkuuden aikana tehtyjä toipumistähtiä.

5.2 Toipumistähtien käyttö projektissa

ROKKI-projektissa on käytössä tulostähti-menetelmä. Jokainen tulostähden versio koostuu useista osa-alueista, jotka on esitetty tähden muodossa. Jokainen osa-alue on puolestaan jaettu numeeriseen asteikkoon, jossa jokainen numeerinen arvoon määritelty askeleeksi tai vaiheeksi muutoksen matkalla. Tulostähdessä tavoitteena ei ole mitata vain asiakkaan ongelmien vakavuutta, vaan asiakkaan suhdetta ongelmaan, joka hänellä on jollain elämänsä osa-alueella ja mihin toimiin asiakas ryhtyy ratkaistakseen nämä ongelmat. (Outcomes Star 2020.)

Toipumistähti on yksi tulostähden versioista. Se on alun perin kehitetty mielenterveysongelmasta toipuville. ROKKI-projektiin se on päädytty ottamaan käyttöön, koska se oli entuudestaan suomennettuna. Toinen projektissa käytössä oleva tulostähti on minun tähteni, jota käytetään projektin kaikkein nuorimpien asiakkaiden kanssa, koska se soveltuu heille paremmin. Toipumistähti on tarkoitettu käytettäväksi asiakastyössä. Se auttaa luomaan keskustelua asiakkaan kanssa ja on myös työkalu suunnitteluun. Toipumistähtien täyttämistä ennen on tärkeää, että työntekijä tuntee asiakkaan ja se edellyttää luottamuksellista asiakassuhdetta. (Tulostähti, 1-2.)

Toipumistähti käsittää elämän kymmenen eri osa-aluetta. Nämä ovat mielenterveys, fyysinen terveys, elämäntaidot, ystävät ja sosiaalinen verkosto, työ ja koulutus, ihmissuhteet, riippuvuusikäyttäytyminen, koti, identiteetti ja itseluottamus sekä luottamus ja toivo. Jokaista näitä osa-aluetta arvioidaan asiakkaan kanssa asteikolla 1-10. Muutoksen matkassa on viisi askelmaa. Ensimmäinen askelma on ”jumissa”, joka kuvaa tilannetta, että asiakas kykenee kohtaamaan ongelmaa tai hyväksymään apua. Seuraavalla askelmalla asiakas hyväksyy apua ja askelma onkin ”hyväksyn apua”. Tällä askelmalla asiakas haluaa päästä irti ongelmastaan ja ottaa tähän apua vastaan, muttei halua itse toimia. Kolmannella, ”uskon ja kokeilen” -askelmalla asiakas alkaa tekemään asioita saavuttaakseen tavoitteensa ja ottaa myös muilta apua vastaan. Neljännellä askelmalla jotkut jutut toimivat ja jotkut eivät, joten asiakas tarvitsee edelleen tukea. Kyseessä on kokeilemisen ja erehtymisen prosessi ja askelma on nimeltään ”minä osaan”. Viimeinen askelma on ”itsenäinen”, jolloin asiakas alkaa vähitellen itsenäistyä ja pärjätä ilman ammattiapua. (Burns & McKeith 2016; Tulostähti 2015, 6.)

Asiakkaat täyttävät Toipumistähtiä noin kolmen kuukauden välein, mutta osalla tähän tutkimukseen osallistuvistakin asiakkaista on tulostähtien täyttämisen väli voinut olla pidempi. Vaikka toipumistähteä täytettäessä kirjataan usein ylös muitakin muistiinpanoja tilanteesta, tarkastelen tässä lopputyössä vain tähtikaavioiden pisteityksiä. Asiakkailta on kysytty lupa pisteiden käyttöön tutkimuksessa. Suostumuksen antaneiden pisteet kerättiin excel-tilaukseen siten, että taulukosta on nähtävissä erikseen ensimmäisellä kerralla täytetyt tähdet, toisella kerralla täytetyt tähdet ja mahdolliset kolmannella kerralla täytetyt tähdet. Asiakkaiden nimiä tai muista tunnistetietoja ei exceliin kirjattu, vaan asiakkaiden erottamiseksi käytin numeroita (asiakas 1, asiakas 2 jne). Tämän excelin pohjalta toteutin analyysini.

5.3 Eettisyys ja luotettavuus

Tässä tutkielmassa aineisto on hyvin pieni, koska aineistona on vain neljän ROKKI-projektin asiakkaan toipumistähdet. Tutkimuksessa riittävänä aineistona pidetään yleensä sellaista aineistoa, että sen perusteella voi saada kokonaiskuvan koko tutkimuksen perusjoukosta. Nähdäkseni on selvää, että tässä tutkielmassa aineisto ei täytä näitä edellytyksiä. Tähän tutkielmaan ovat valikoituneet asiakkaiksi ne, joiden iän ja kehitystason on arvioitu olevan sellainen, että toipumistähti soveltuu heidän kanssaan käytettäväksi menetelmäksi, jotka ovat sitoutuneet ROKKI-projektin asiakkuuteen niin hyvin, että heidän

kanssaan on asiakkuuden aikana tehty jo vähintään kaksi toipumistähtä ja näiden lisäksi vielä ovat antaneet luvan käyttää näitä tutkielmassani. Tässä tutkielmassa tavoitteena ei olekaan kuvata ROKKI-projektin vaikuttavuutta riittävän otoksen perusteella, vaan ennemminkin kuvata, millainen vaikutus asiakkuudella voi parhaimmillaan olla.

Oleellisessa osassa tässä tutkielmassa on ROKKI-projektin ohjelmateoria. Ohjelmateoriaa laatiessa arvioijan vastuulla on tehdä valintoja perehtyessään lähteisiin löytääkseen ideoita ohjelmateorian kehittämiseen (Dahler-Larsen 2005, 28). Työskentelen itse ROKKI-projektissa sosiaalityöntekijänä ja projektikoordinaattorina. Oma laaja roolini – niin tutkielman ja siihen liittyvien valintojen tekijänä, projektista vastaavana henkilönä ja myös asiakastyötä tekevänä sosiaalityöntekijänä – onkin eettinen haaste tässä tutkielmassa. Samalla koen sen olevan myös iso etu, koska kovinkaan moni muu henkilö ei olisi yhtä hyvin voinut tuoda käytännön arjen kokemusta tähän tutkielmaan.

Varsinaiseen aineistoon – eli toipumistähtiin – koen vaikuttamismahdollisuuteni olleen vähäiset. En ole itse esimerkiksi täyttänyt toipumistähtiä kuin yhden asiakkaan kanssa ja hänellekin kerroin tutkielmastani ja kysyin tutkimusluvan vasta toipumistähtien täytön jälkeen. En siis täyttäessäni hänen kanssaan toipumistähtä vielä tiennyt sen olen loppu-työni aineistoa. Samoin muut työntekijät kysyivät tutkimusluvan asiakkailta vasta toipumistähtien täyttämisen jälkeen.

Kaikilta asiakkailta kysyttiin tutkimusluvat kirjallisesti. Yhdeltä asiakkaalta ei allekirjoitusta ollut mahdollista saada, koska hän oli muuttanut toisella paikkakunnalle, joten suostumus pyydettiin tekstiviestitse. Vaikka en kovin hyvin tunne suurinta osaa asiakkais-
tamme, on osa asiakkaistamme silti minulle tuttuja ja tämä saattoi vaikuttaa heidän suostumuksensa antamiseen. Asiakkaalle kuitenkin kerrottiin suostumuksen antamisen olevan vapaaehtoista, etteivät he olisi kokeneet suostumuksen antamista velvollisuudekseen.

6 Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksen tuloksina ovat analyysit asiakkaiden kanssa täytetyistä toipumistähdistä sekä ROKKI-projektin vaikutusmekanismien ja ohjelmateorian kuvaaminen. Tarkastelen toipumistiehojen avulla sitä, mille elämän osa-alueille erityisesti asiakkaiden elämäntilanteissa tapahtuneet muutokset ROKKI-projektin aikana ovat painottuneet.

Realistisen arvioinnin kaavaa noudattaen olen pyrkinyt selvittämään konteksti + aika + mekanismi + sosiaalinen toimijuus = tuotos -yhdistelmiä ROKKI-projektissa.

Esimerkiksi Kelan työhönkuntoutushankkeen tapaustutkimuksessa (Seppänen-Järvelä ym. 2015) havaittiin, että kuntoutujan toimijuus ja kuntoutusvalmius olivat kriittisiä tekijöitä kuntoutusprosessissa. Toimijuuden havaittiin olevan vahva tekijä kuntoutusta estävissä tai edistävissä mekanismeissa sekä kuntoutuksen tulosten ja vaikutusten saavuttamisen näkökulmasta (mt., 158). Niin ikään Nina Järveläisen ja Kirsi Vainion (2020) nuorten sosiaalista kuntoutusta käsittelevässä tutkielmassa todetaan johtopäätöksensä, että sosiaaliseen kuntoutukseen sisältyy vahvasti nuorten toimijuuden vahvistaminen asiakaslähtöisyyden, osallisuuden, voimaantumisen ja voimavarakeskeisen työskentelyn avulla. Myös ROKKI-projektissa on havaittu asiakkaan toimijuuden olevan keskeinen tekijä. ROKKI-projektin työskentelyssä huomioidaan koko perhe ja työskentelyä voidaan tehdä tiiviistikin esimerkiksi alaikäisten asiakkaiden vanhempien kanssa. Toimijuudella tarkoitetaan tässä asiakkaasta riippuen nuoren yksilöllisen toimijuuden lisäksi myös kaikkien perheenjäsenten toimijuutta.

Aikaulottuvuus tulee huomioiduksi siten, että palvelun käyttäjien tilanteissa tapahtuneita muutoksia mitataan säännöllisin väliajoin, täyttämällä tulostähti noin kolmen kuukauden välein. Kuitenkaan ROKKI-projektissa ei ole määritelty esimerkiksi kestoja asiakkuudelle, joten asiakkaalle ja muutoksille annetaan ROKKI-projektissa aikaa.

6.1 ROKKI-projektin vaikutusmekanismit ja kontekstitekijät

Seuraavaksi olen eritellyt projektin vaikutusmekanismit ja kontekstitekijät. Ne perustuvat ROKKI-projektin tausta-aineistoihin – kuten oikeusministeriön kehittämistyöryhmän ehdotukseen (Sambou & Piispa 2019) ja ROKKI-projektin hankesuunnitelmaan (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020) – sekä ammatillisiin teorioihin. Lisäksi käytännön kokemukseni työskentelystä ROKKI-projektissa on vahvistanut juuri näiden olevan

projektissa vaikuttavat kontekstitekijät ja vaikutusmekanismit. Nämä mahdollistavat vaikuttavan asiakastyön projektissa.

Kuvio 1. ROKKI-projektin kontekstitekijät ja vaikutusmekanismit.

Kontekstitekijät	Vaikutusmekanismi
Jalkautuminen asiakkaan ympäristöihin	Asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyösuhde
Kiireettömyys ja riittävä aika	Systeminen työskentely
Joustavuus	Motivointi
	Oppiminen

Jalkautuminen asiakkaan ympäristöihin

Kehittämistyöryhmän ehdotuksessa (Sambou & Piispa 2019, 18) nähdään tärkeäksi, että nuoren kanssa työskentelevillä on mahdollisuus liikkua toimipisteestä nuoren luo ja saattaa nuorta palveluihin. ROKKI-projektin yhdeksi työotteeksi onkin määritelty jalkautuva työote (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020).

Tämä työote esiintyy sosiaalialalla laajemminkin. Jalkautuminen voidaan ymmärtää sosiaalialalla monin eri tavoin. Jalkautuminen voi tarkoittaa työntekijän siirtymistä mihin tahansa toimistonsa ulkopuolelle. Kotikäynti, naapuritoimiston yhteistyöpalaveri tai asiakkaan tapaaminen kahvilassa, voidaan kaikki ymmärtää jalkautumisena. Jalkautuminen voidaan määritellä myös prosessina, jossa työntekijä konkreettisesti siirtyy jaloilleen ja viettää suurimman osan työpäivästään siellä, missä potentiaaliset asiakkaatkin ovat. Jalkautuvasta työstä voidaan käyttää myös termiä etsivä työ. (Männistö 2012, 125.) ROKKI-projektissa pyritään siihen, että kohtaamiset tapahtuvat asiakkaan itsensä määrittelemissä paikoissa, asiakkaan omissa toimintaympäristöissä, esimerkiksi ensikontakti voi tapahtua asiakkaan kotona tai jossain muussa hänelle tutussa ja turvallisessa paikassa (Raivio 2018, 18). Työntekijät myös jalkautuvat tarpeen mukaan muuallekin, esimerkiksi etsimään asiakasta kaupungilta, jos tämä on ollut luvatta poissa kotoaan tai sijaishuoltopaikastaan.

Kiireettömyys ja riittävä aika

Esimerkiksi Vamoksessa kiireettömyys on yksi keskeisimmistä myönteisesti vaikuttaneista tekijöistä (Merikukka ym 2021, 69). Myös systemisessä työotteessa keskeistä on,

että työntekijöillä on enemmän aikaa asiakkaiden kanssa (Fagerström 2016, 6). ROKKI-projektin myötä rikoksilla oireileville nuorille mahdollistuuikin antaa aikaa, koska projektin myötä on saatu lisähenkilöstöresurssi (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020). Työn organisoinnissa tämä huomioidaan siten, että systeemisyyden periaatteiden mukaisesti nuoren, hänen vanhempiansa ja läheisten kanssa tehtävä suora, kohtaava vuorovaikutustyö priorisoidaan tärkeimmäksi (Lahtinen ym 2017, 17).

Joustavuus

Vamosta tutkittaessa myös tarpeen mukaan tarjolla oleva tuki oli yksi keskeisistä myönteisesti vaikuttaneista tekijöistä (Merikukka ym 2021, 69). Niin ikään ROKKI-tiimin toiminnassa joustava työote on tärkeää. Tiimi tekee työtä joustavalla työotteella, joka ei rajoitu pelkästään virka-aikaan (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020.) Käytännössä joustavuus ilmenee myös siinä, että asiakasta voidaan tavata hänen toivomissaan paikoissa ja, että asiakkaan tarpeisiin voidaan reagoida nopeastikin.

Asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyösuhde

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkailta saattaa olla taustalla palveluihin liittyviä epäonnistumisen kokemuksia ja viranomaisvastaisuutta. Työskentelyn käynnistyessä olennaista onkin luottamussuhteen rakentaminen asiakkaaseen. Tämä edellyttää työntekijältä herkkyttä ja tilannetajua omien toimintatapojensa suhteen. (Raivio 2018, 38.) Tutkimuksissa on havaittu, että myös esimerkiksi terapiassa asiakkaan ja terapeutin yhteistyösuhde eli allianssi on yksi tärkeimmistä hoidon tuloksellisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Varsinkin varhainen allianssi ja asiakkaan tarpeisiin vastaaminen ovat merkityksellisiä tekijöitä asiakkaan hoitoon kiinnittymisessä. (Kuusisto & Saarnio 2012, 290.) Yhteistyösuhteeseen on terapiassa havaittu positiivisesti vaikuttavan luotettavuus, joustavuus, avoimuus, rehellisyys, itsevarmuus, kunnioittavuus, lämmin suhtautumistapa ja kiinnostuneisuus (Pyökäri 2017, 929). Yhteistyö on keskeistä myös motivoivassa haastattelussa (Koski-Jännes 2008, 45). Myös Vamoksessa nuoriin onnistutaan luomaan luottamuksellinen ja vuorovaikutuksellinen suhde, joka valta-asetelman sijaan nojaa nuoren vapaaehtoisuuteen (Alanen ym 2014, 10).

ROKKI-projektissa systeemisen työotteen mukaisesti asiakastyö onkin suhdeperustaista, jolloin työskentely ja muutokset tapahtuvat suhteessa (Aaltio & Isokuorti 2019, 12).

Suhdeperusteisuus toteutuu toimintamallissa esimerkiksi siten, että työryhmän jäsenistä yksi toimii asiakkaalle lähityöntekijänä, joka kulkee asiakkaan mukana myös muissa työryhmän ulkopuolisissa tarvittavissa palveluissa niin tiiviisti kuin asiakkaalla on tarvetta ja hänen kanssaan sovitaan (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020).

Systemisyys

Systemisyydellä tarkoitetaan myös sitä, että työ kohdistuu suhteisiin, niiden laatuun ja merkityksiin. (Aaltio & Isokuorti 2019, 12.) Systemisessä toimintamallissa hyödynnetään perheterapian ja systemisen toimintakäytännön teorioita sekä niihin liittyviä käytännön interventioita ja lähestymistapoja. Varsinaista perheterapiaa ei kuitenkaan tehdä, vaan työskentelyssä hyödynnetään perheterapeuttisia elementtejä. (Lahtinen ym 2017, 13.) ROKKI-projektissa hyödynnetäänkin esimerkiksi systemisyyteen kuuluvia asiakastyön menetelmiä, esimerkiksi aikajanaa ja sukupuuta (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020).

Systemisyydessä asiakkuuden ydinyksikkö on perhe. Ratkaisutkin löytyvät systemistä eikä esimerkiksi nähdä, että vain yhdessä perheenjäsenessä olisi ”ongelma”. Tavoitteena on muutoksen aikaansaaminen koko perhesysteemissä ja siten nuoren tilanteen turvaaminen. Perheen kanssa työskennellään yhdessä kohti muutosta ja sitä, että perhe toimii omillaan. (Lahtinen ym 2017, 13-17.) ROKKI-projektissa myös täysi-ikäisten asiakkaiden kanssa työskennellessä huomioidaan perheet ja läheisverkosto.

Motivointi

Tukitoimen aloittaminen ja menestyksekkäs läpikäyminen edellyttävät rikoksilla oireilevilta nuorilta riittävää motivaatiota. Tämän lisäämiseksi onkin käytössä motivoivan haastattelun menetelmä. (Haapasalo 2017, 365.) ROKKI-projektin ammattilaiset ovatkin saaneet koulutuksen motivoivaan haastatteluun, joka on esimerkkinä toimintamalliin soveltuvasta työmenetelmästä kehittämistyöryhmän ehdotuksessakin (Sambou & Piispa 2019, 23). Motivoivassa haastattelussa keskeistä on empatian ilmaiseminen, ongelmakäyttäytymisen ja asiakkaan henkilökohtaisten arvojen välisen ristiriidan vahvistaminen ja suuntaaminen kohti muutosta, väittelyn välttäminen sekä asiakkaan pystyvyyden tunteen vahvistaminen (Koski-Jännes 2008, 46).

Motivoiva haastattelu soveltuu laajasti asiakas- ja ohjaustyötä tekeville ammattilaisille. Esimerkiksi rikosseuraamusalalla on kokemusta sen käytöstä. (mt., 23.) Lisäksi ainakin yhdyskuntaseuraamustyön piirissä laajasti käytössä oleva viisi keskustelua muutoksesta (VKM) -ohjelma perustuu motivoivaan haastatteluun (Tolonen 2018). Rikosseuraamuslaitoksen käytössä olevat motivointiohjelmat, vaikuttavuusohjelmat ja hyvät käytännöt onkin myös mainittu toimintamalliin soveltuvina työmenetelminä (Sambou & Piispa 2019, 24.) Näitä hyödynnetään myös ROKKI-projektissa tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan.

Oppiminen

ROKKI-projektissa käytetään useita kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan pohjautuvia menetelmiä. Rikosseuraamusalalla käytössä olevista kuntouttavista ohjelmista monet perustuvat kognitiivis-behavioraaliseen teoriaan. Ohjelmissa ei ole kyse terapiasta, vaan strukturoidusta työskentelymuodosta uusimisriskiin vaikuttaviin tekijöihin vaikuttamiseksi. Ohjelmia toteutetaan niin ryhmä- kuin yksilötyönä. (Rikosseuraamuslaitos.) Myös ROKKI-toiminnan asiakkaista osa osallistuu rikosseuraamuslaitoksen ohjelmiin joko osana ROKKI-tiimin tukea tai sen rinnalla.

Kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan pohjautuu ROKKI-projektissakin käytössä oleva Aggression Replacement Training (ART). Se on ryhmämuotoinen interventio, jonka tavoitteena on kehittää nuoren sosiaalisia taitoja, aggression hallintaa sekä moraalista päätelyä. Lähtökohtana on, että sosiaalista, yhteisön hyväksymää käytöstä voidaan opettaa ja oppia. (Kasvun tuki.) ART-menetelmän teho perustuu monikanavaisuuteen. Menetelmässä tehdään harjoitteita kolmella eri tasolla: käyttäytymisen (sosiaaliset taidot), tunteiden (vihanhallinta) ja ajatusten (moraalinen päätely) tasolla. Jokaisen kolmen osa-alueen on todettu yksinkin käytettynä olevan tehokkaita käyttäytymisen muokkaajia, mutta vaikutukset ovat jääneet lyhytaikaisiksi. Kolmen osa-alueen käyttäminen yhtäaikaisesti tekee positiivisista tuloksista pitkäaikaisempia ja pysyvämpiä. (Goldstein ym. 2011, 47.) Sillä on saavutettu tuloksia käytösongelmien ja antisosiaalisen käyttäytymisen vähentämisessä (Haapasalo 2017, 368).

ROKKI-tiimi saa koulutusta ja konsultaatiota dialektiseen käyttäytymisterapiaan, joka on yksi kognitiivisen käyttäytymisterapian muoto. Sen merkittävimmät erot tavanomaiseen käyttäytymisterapiaan ovat ensinnäkin sen dialektinen viitekehys, toiseksi zenbuddhalaisuudesta lainattujen tietoisuustaitojen (mindfulness) integrointi behavioraaliseen

terapiaan ja kolmantena erottavana tekijänä erilaiset hyväksymisstrategiat – kuten validointi, vastavuoroinen kommunikaatiotyyli ja ympäristöinterventiot, joita käytetään tasa-painottamaan muutosstrategioita. Lisäksi mallissa painotetaan terapiasuhteen merkitystä. (Holmberg & Kähkönen 2007.) Dialektisen käyttäytymisterapian on myös havaittu olevan vaikuttava nuorten rikollisuuteen puuttuvana toimenpiteenä (Schalin 2019, 38). ROKKI-projektissa hyödynnetään asiakkaan tarpeiden mukaan dialektisen käyttäytymisterapian joitain oppeja ja menetelmiä, esimerkiksi ketjuanalyysia, joka on havaittu toimivaksi menetelmäksi aiemminkin (Jonna Nikkanen 2018, 30).

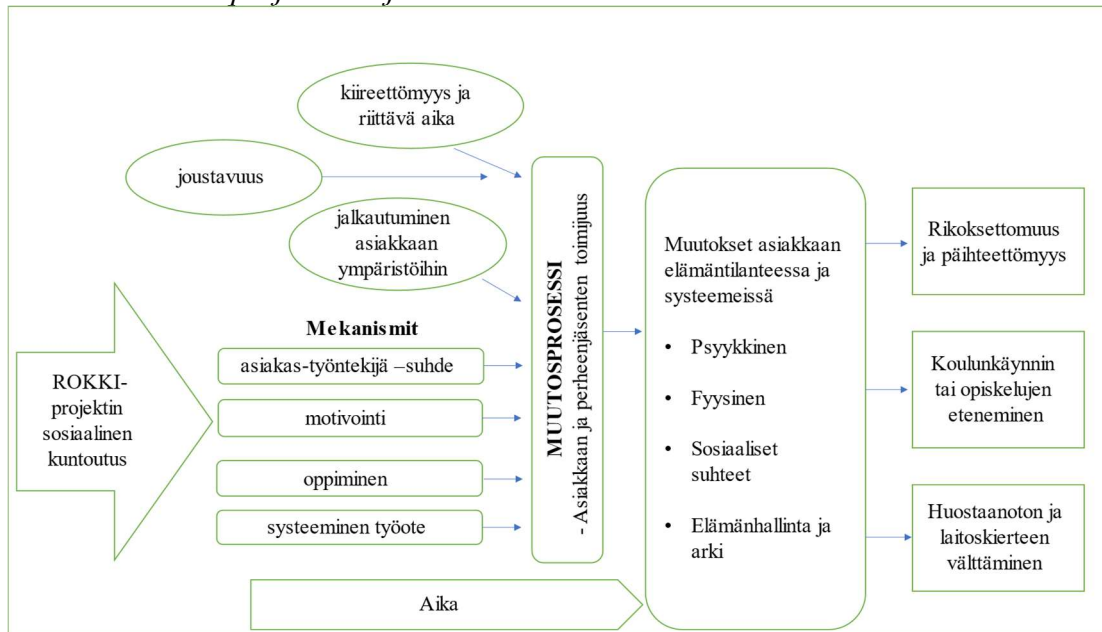
Uusien taitojen ja toimintatapojen oppimisen lisäksi ROKKI-projektissa asiakkaiden on mahdollista oppia myös peruskoulun oppimäärän sisältöjä. Oppiminen ymmärretään yksilön omakohtaisena tietojen ja taitojen konstruoimisena. Opettajan tehtävänä on tukea, kannustaa ja ohjata. Opettamisessa on osattava opettaa uusi asia toisille, minkä lisäksi on pystyttävä nostamaan innostus opittavaan asiaan. (Luukkainen 2004, 94–95.) ROKKI-projektissa erityisopettaja toteuttaa opettamista yhteistyössä asiakkaan koulun kanssa.

6.2 ROKKI-projektin vaikuttavuus vuokaaviona

Ohjelmateoria voidaan esittää graafisesti nuolien ja laatikoiden avulla. Tätä esitystapaa kutsutaan vuokaavioksi. Intervention koostuessa useista eri osatekijöistä, on näiden kaikkien oltava edustettuina ohjelmateoriassa. (Dahler-Larsen 2005, 30–31.) Seuraavaksi esitänkin kuvauksen ROKKI-projektin vaikutuksista asiakkaan muutosprosessissa ja prosessin vaikutuksista asiakkaan elämässä tällaisen kuviona, joka on siis graafinen esitys ohjelmateoriasta, jota jo edellä olen kuvannut.

Vuokaaviossa on koottuna aiemmin kuvatut kontekstitekijät ja muutosmekanismit sekä se, kuinka ne voivat olla tukemassa asiakkaan itsensä tai asiakkaan tilanteesta riippuen koko hänen perheensä muutosprosessia. Tässä prosessissa oleellista on asiakkaan tai hänen perheensä toimijuus. Muutosprosessi vie aikaa. Prosessin tuloksena on muutokset asiakkaan ja esimerkiksi hänen perheensä tilanteessa. Nämä tulokset mahdollistavat myös ROKKI-projektille määriteltyjen tavoitteiden saavuttamisen.

Kuvio 2. ROKKI-projektin ohjelmateoria vuokaaviona.

6.3 Toipumistähtien tulokset

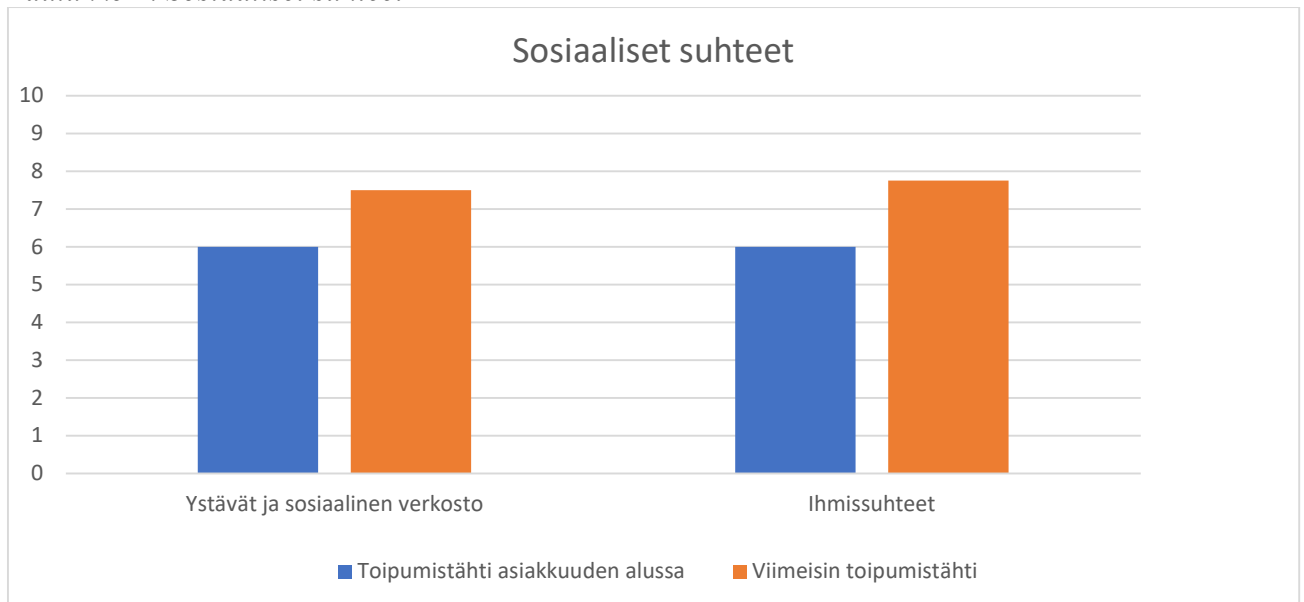
Aineistona on neljän asiakkaan kanssa täytetyt toipumistähdet. Heidän kaikkien kanssa oli täytetty toipumistähti vähintään kahdesti. Vertailen muutoksia ensimmäisenä täytetyn toipumistähtien ja viimeisenä täytetyn toipumistähtien välillä. Olen teemoitellut toipumistähtien kymmenen osa-alueita neljään kategoriaan. Suurimmat muutokset ovat tapahtuneet elämänhallinnassa ja arjessa, erityisesti riippuvuuskäyttäytymisen ja elämäntaitojen osa-alueilla.

Muutokset sosiaalisissa suhteissa

Sosiaalisten suhteiden osalta toipumistähdessä arvioidaan asiakkaan tilannetta kahdella osa-alueella, jotka ovat ystävät ja sosiaalinen verkosto sekä ihmissuhteet. Jälkimmäisellä tarkoitetaan elämän tärkeitä ihmissuhteita, joita ovat esimerkiksi parisuhde, perheenjäsenet tai lapset, kun taas ystävillä ja sosiaalisella verkostolla laajemmin ystävyysuhteita, sosiaalista verkostoa ja ihmisiä, joihin voi ottaa yhteyttä, kun tarvitsee apua (Burns & McKeith 2016, 17–21). Asiakkuuden alkuvaiheessa ensimmäisten toipumistähtien pisteiden keskiarvo arviolta sekä tilanteesta ystävien ja sosiaalisen verkoston että ihmissuhteiden suhteen oli 6 pistettä. Viimeisimpien täyttökertojen perusteella ystävien ja sosiaalisen verkoston pisteiden keskiarvo oli noussut 7,5 pisteeseen. Ihmissuhteita arvioitaessa keskiarvo oli noussut hieman enemmän, 7,75 pisteeseen.

Vaihtelut asiakkailta olivat kuitenkin suuria, koska esimerkiksi yhdellä asiakkaalla tilanne oli pysynyt koko ajan todella hyvänä pisteiden ollessa kummassakin kummallakin kerralla 10. Yhdellä asiakkaalla taas muutosta oli tapahtunut 1 pisteestä 5 pisteeseen ystävissä ja sosiaalisissa verkostoissa sekä 2 pisteestä 6 pisteeseen ihmissuhteissa. Hän näyttää siis sosiaalisten suhteiden osalta edenneen tilanteesta, jossa on jumissa tilanteeseen, jossa uskoo ja kokeilee. Systemisen työotteen mukaisesti ROKKI-projektin työskentelyssä keskeistä onkin, että muutoksen nähdään tapahtuvan suhteissa. Onkin hyvin mahdollista, että ROKKI-projektin työskentelyllä on ollut vaikutusta tähän positiiviseen kehitykseen. Ylipäätään kaikilla neljällä asiakkaalle pistemäärä oli joko pysynyt saman tai noussut näillä osa-alueilla. Viimeisimmässä mittauksessa kaikki olivat myös vähintään ylittäneet 5 pisteeseen, jonka voi tämän aineiston perusteella tulkita myös ilmentävän suhdeperustaisen työn keskeisyyttä ROKKI-projektissa.

Taulukko 1. Sosiaaliset suhteet

Psyykkiset muutokset

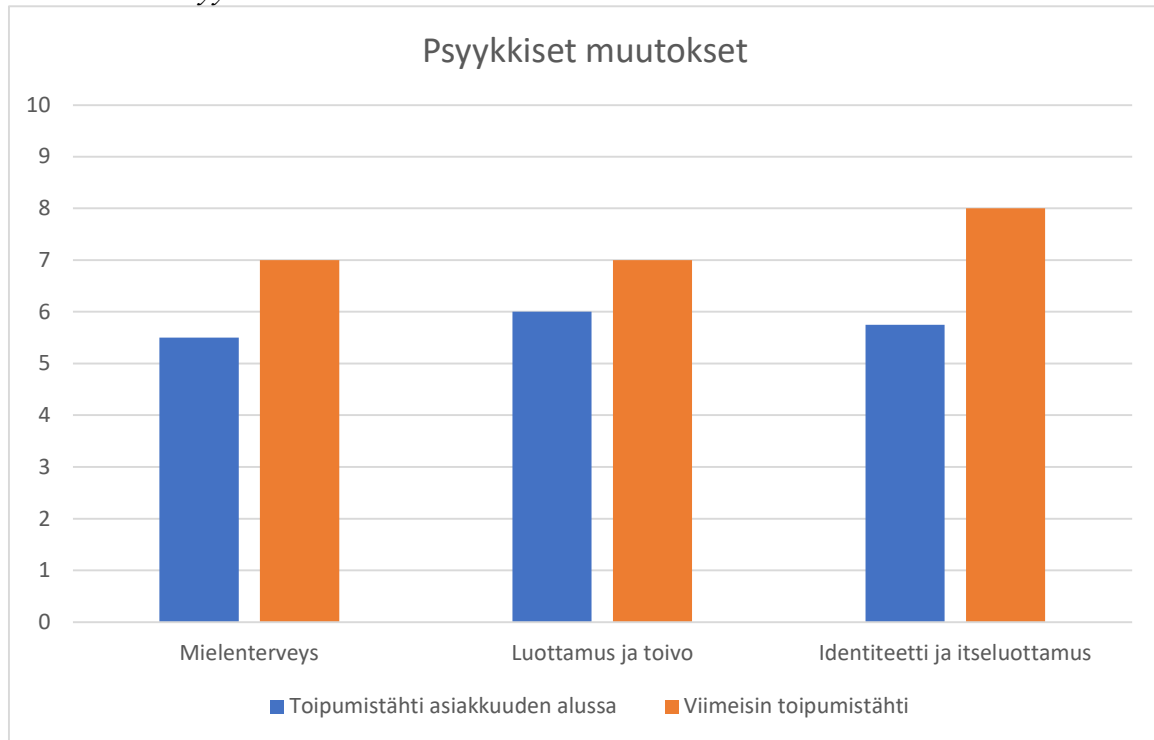
Kaikilla ROKKI-projektin asiakkailla ei ole erityisiä haasteita mielenterveytensä kanssa. Toipumistähti on kuitenkin alun perin suunnattu mielenterveyskuntoutujille, joten siinä tarkastellaan sitä, miten asiakas huolehtii mielenterveydestään, miten hän hallitsee mielialaansa, käytöstään ja mahdollisia oireita. Myös itsetuhoisuus kuuluu tähän osa-alueeseen. (Burns & McKeith 2016, 10–11.) Mielenterveyden osalta ensimmäisen mittauksen keskiarvo oli 5,5 pistettä. Viimeisimmän mittauksen keskiarvo oli 7 pistettä. ROKKI-projektissa on useita mielenterveyden vaikuttamiseen pyrkiviä mekanismeja, esimerkiksi samoja menetelmiä, joita hyödynnetään terapioiden ja muussa psykiatrisessa hoitotyössä,

kuten kognitiivisen käyttäytymisterapian menetelmiä. Tietenkin psyykkisen voinnin ja mielenterveyden tukeminen on moniammatillista ja kokonaisvaltaista, kuten ROKKI-projektin työskentelykin. Tiimiin kuuluu asiakkaiden psyykkistä vointia erityisesti arvioiva psykiatrinen sairaanhoitaja (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020).

Asiakkaan tulevaisuudenuskoa sekä luottamusta itsen ja muihin ihmisiin käsitellään toipumistähden osa-alueella ”luottamus ja toivo”. Siihen sisältyy myös ajatus elämänuskosta ja luottamuksesta siihen, että asiat sujuvat kyllä jotenkin (Burns & McKeith 2016, 28). Tällä osa-alueella ensimmäisen mittauksen pisteiden keskiarvo oli 6 ja jälkimmäisen mittauksen 7 pistettä. Identiteetti ja itseluottamus puolestaan on toipumistähden osa-alue, jossa tarkastellaan sitä, miten sinut asiakas on itsensä kanssa, miten hän määrittelee itsensä ja miten päästä tilanteeseen, jossa asiakas löytää oman identiteettinsä ja hyväksyy itsensä juuri sellaisena kuin on (mt., 27). Tällä osa-alueella ensimmäisen mittauksen keskiarvo oli 5,75. Tässä mittauksessa asiakkaiden välillä oli hajontaa, sillä esimerkiksi yhdellä asiakkaalla pistemäärä oli 10 ja yhdellä asiakkaalla 1. Viimeisimmän mittauksen keskiarvo oli 8 pistettä.

ROKKI-projektin myötä tarjottavan tuen voi nähdäkseni kokonaisuudessaan sanoa tukevan asiakkaan identiteetin kehittymistä, luottamusta itsen ja tulevaan sekä vahvistavan toivoa ja elämänuskoa. Tullessaan asiakkuuteen, on asiakas tehnyt rikoksia ja näiden taustalla voi olla monia tekijöitä, joten asiakkaan elämäntilanne voi olla hyvinkin haastava. Asiakkuuden aikana asiakasta on voitu esimerkiksi tukea peruskoulun suorittamisessa, jatko-opinnoissa tai työllistymisessä, kuten myös motivoida ja ohjata itselleen sopivan harrastuksen löytämisessä. Menestyminen opinnoissa tai onnistumisen kokemukset harrastuksissa ovat keino itseluottamuksen vahvistamiseen. Ylipäätään uuden oppiminen tukee niin identiteetin rakentumista kuin itseluottamustakin. Asiakkaan identiteettiä ja itsensä hyväksymistä voidaan ROKKI-projektissa tukea esimerkiksi systeemisen työotteen mukaisesti tarkastelemalla asiakkaan elämänhistoriaa. Kun asioita saadaan selkiinnytettyä ja asiakkaan elämänhistoriaa ja elämäntilannetta jäsenneltyä, saattaa myös asiakkaan luottamus muihin kasvaa ja usko tulevaan vahvistua. Toisaalta rikosprosessit voivat olla pitkiä ja mahdolliset tulossa olevat tuomiot saattavat heikentää luottamusta tulevaan, joka voi selittää sitä, että muutos tällä osa-alueella jäi keskimäärin vähäisemmäksi.

Taulukko 2. Psyykkiset muutokset.

Muutokset elämäntaitojen ja arjessa

Elämäntaitojen osa-alueella tarkastellaan sitä, miten asiakas pärjää käytännön asioissa, kuten tekemään ostoksia ja ruokaa, pitämään itsensä ja kodin siistinä sekä huolehtimaan raha- ja paperiasioistaan (Burns & McKeith 2016, 15). Elämäntaitoja arvioitaessa ensimmäisen mittauksen pisteiden keskiarvo oli 5,75. Viimeisimmän mittauksen pisteiden keskiarvo puolestaan oli 8. Jälkimmäisessä mittauksessa myös pisteissä oli todella vähän hajontaa, koska kahden asiakkaan pistemäärä oli 8, yhden asiakkaan 9 ja yhden 7 pistettä. Näin ollen elämäntaitojen osalta tilanne vaikuttaa kaikille näillä neljällä asiakkaalla hyvältä tämän mittauksen perusteella.

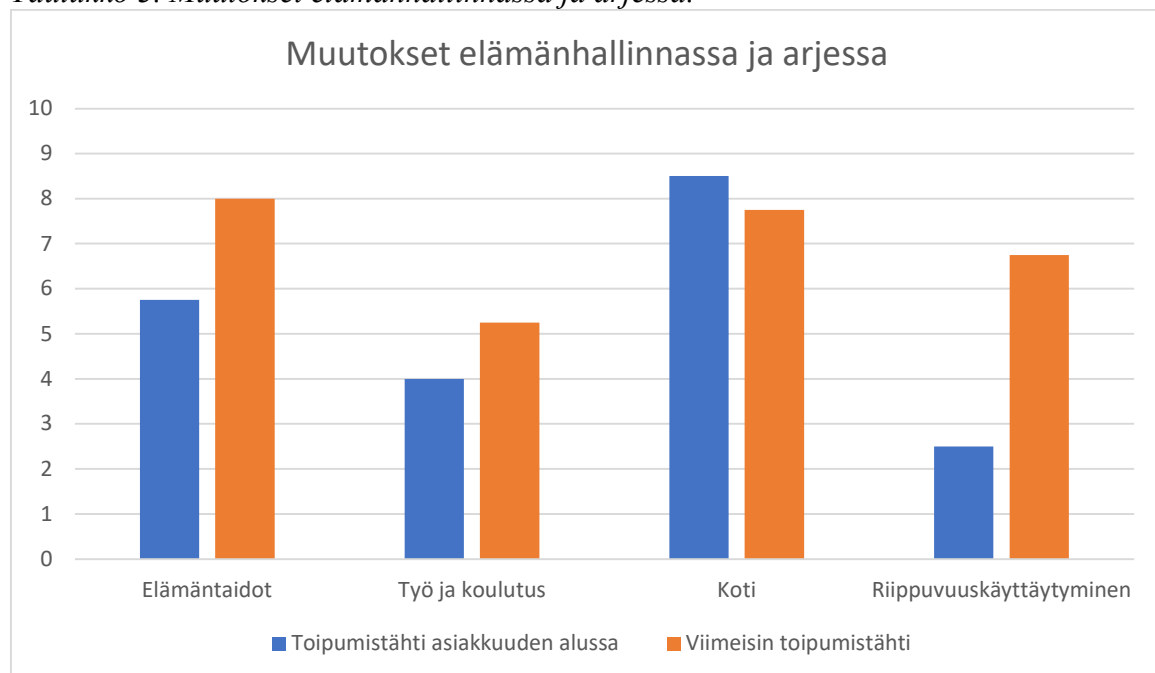
Työtä ja koulutusta arvioitaessa ensimmäisen mittauksen perusteella keskiarvo oli 4 pistettä. Jälkimmäisen mittauksen keskiarvo 5,25 pistettä. Opiskelujen edistäminen ja siten työllistämisen tukeminen on keskeinen osa ROKKI-projektia, koska tiimissä on erityisopettaja, jonka tehtävänä on koulunkäynnin tukeminen, koulun loppuunsaattamisen edesauttaminen, opiskelumahdollisuuksien kartoittaminen ja ammatinhankinnan edistäminen (Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020).

Kodin osalta tilanne näyttäytyi ensimmäisen mittauksen pisteiden perusteella keskimäärin hyvältä, keskiarvon ollessa 8,5. Kuitenkin asiakaskohtaisia eroavaisuuksia oli. Viimeisimmässä mittauksessa pisteiden keskiarvo oli laskenut 7,75. Tämä selittyy sillä, että

yhdellä asiakkaalla pisteet olivat laskeneet 9:stä 2:een pisteeseen. Tähän todennäköisyy syy lienee se, että asiakas on jostain syystä menettänyt asuntonsa.

Riippuvuuskäyttäytymiseen toipumistähdessä kuuluvat ongelmajuominen, peliriippuvuus tai shoppailu, laittomien huumeiden käyttö tai reseptilääkkeiden väärinkäyttö (Burns & McKeith 2016, 23). Tällä osa-alueella ensimmäisen mittauksen keskiarvo oli 2,5 pistettä. Nähdäkseni näin alhainen pistemäärä kuvaa osaltaan rikollisuuden ja riippuvuuk-sien, kuten päihteiden käytön yhteyttä. Esimerkiksi kaksi asiakkaista oli tasolla ”ju-missa”, eivätkä siis olleet valmiit ottamaan apua vastaan tähän haasteeseen asiakkuuden alussa. ROKKI-projektin asiakkuuteen tullaankin muista syistä kuin riippuvuuden vuoksi. Jälkimmäisen mittauksen perusteella keskiarvo olikin jo 6,75. ROKKI-projek-tissa on päihdetyön osaamista, esimerkiksi psykiatrinen sairaanhoitaja. Lisäksi tiimillä on käytössä motivoivan haastattelun menetelmä. Pisteiden perusteella vaikuttaakin, että asi-akkailla on tapahtunut asiakkuuden aikana motivoitumista riippuvuutensa tunnistami-seksi ja hoitamiseksi. Kuitenkaan varsinaista päihdekuntoutusta projektissa ei tehdä. On mahdollista, että asiakkailla on samanaikaisesti ollut päihdehuollon palveluja tai he ovat hakeutuneet näiden piiriin asiakkuuden aikana, mutta riippuvuuskäyttäytymisen muutosta voi selittää sekin, että ROKKI-projektissa on työskennelty riippuvuuden juuri-syiden parissa, koska työote on kokonaisvaltainen.

Taulukko 3. Muutokset elämönhallinnassa ja arjessa.

Fyysiset muutokset

Yhtenä osa-alueena toipumistähdissä arvioitiin myös fyysistä terveyttä. Ensimmäisen arviointikerran perusteella asiakkaiden keskiarvo oli 6 pistettä ja viimeisimmän arviointikerran perusteella 7,75 pistettä. Yhdellä asiakkaalla pisteet olivat laskeneet ensimmäisen arviointikerran 6 pisteestä viimeisimmän kerran 5 pisteeseen. Kaikilla muilla pistemäärä oli kasvanut, suurimmillaan 3 pisteestä 7 pisteeseen. Tälläkin osa-alueella muutosten voi-kin sanoa olevan selkeästi positiiviseen suuntaan. On mahdollista, että asiakkaat ovat saaneet ROKKI-projektissa konkreettista apua fyysiseen terveyteen liittyvissä asioissa, kuten esimerkiksi harrastuksen löytämisessä tai lääkärissä käyntiin. Toisaalta voi olla niin-kin, että ylipäätään oman elämäntilanteen muuttuminen monilla osa-alueille on vaikuttanut myös asiakkaan fyysiseen terveyteen sitä parantavasti.

Taulukko 4. Muutokset fyysisessä terveydessä.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä lopputyössä olen tarkastellut rikoksilla oireileville nuorille kehitettyä ROKKI-projektia vaikuttavuuden näkökulmasta. Aluksi erittelin nuorten rikoksilla oireilua ja keinoja kuinka tähän ilmiöön voidaan vaikuttaa. Sen jälkeen kuvasin kriittistä realismia ja vaikuttavuuden arviointia. ROKKI-projektia olen jäsenellyt niin työn sisällössä vaikuttavien taustateorioiden kuin käytäntöjenkin näkökulmasta. Projektin vaikutusmekanismien ja kontekstitekijöiden erittelyssä olen hyödyntänyt projektiin liittyviä asiakirjoja. Tutkimuskysymystä – eli sitä, millaisia muutoksia palvelun käyttäjien elämäntilanteissa näytetään tapahtuneen ROKKI-asiakkuuden aikana – olen selvittänyt hyödyntämällä projektissa käytettävää tulostähti-menetelmää.

Tulokset osoittivat tutkielmassa mukana olleiden neljän asiakkaan tilanteiden muuttuneen paremmaksi monilla elämän eri osa-alueilla. Merkittävimmät muutokset liittyivät asiakkaiden elämäntilanteeseen ja arkeen, varsinkin riippuvuuskäyttäytymiseen ja elämäntaitoihin eli käytännön asioissa pärjäämiseen. Tämä havainto tukeekin sitä, että ROKKI-projekti on oikeanlainen toimintamalli tukemaan rikoksilla oireilevia nuoria. Tämän tutkielman perusteella voidaankin kuvata miten projekti voi parhaimmillaan vaikuttaa asiakkaiden elämäntilanteissa, mutta tällä perusteella ei voi tehdä yleistyksiä projektin vaikuttavuudesta kaikkien asiakkaiden tilanteeseen. Otanta ROKKI-projektin asiakkaista on melko pieni ja kyseessä on valikoitunut joukko, jota kuvaa esimerkiksi sitoutuminen projektiin ja se, että heidän kaikkien kanssa on ollut mahdollista käyttää toipumistähti-menetelmää. Oma merkityksenä on voinut olla silläkin, että nämä asiakkaat ovat tienneet arvioivansa tilannettaan toipumistähdän avulla säännöllisin väliajoin. Voisiko toipumistähteä kutsua jopa yhdeksi vaikutusmekanismiksi?

Elämäntilanteissa tapahtuneisiin muutoksiin vaikuttaa moni asia. Esimerkiksi on mahdollista, että asiakkailla on muitakin palveluja ROKKI-projektin kanssa samaan aikaan. Joka tapauksessa asiakkaan elämäntilanteessa tapahtuneiden muutosten taustalla on asiakkaan oma muutosprosessi – tai laajemmin ajateltuna perheessä tapahtuneen muutoksen taustalla on perheen muutosprosessi, jossa siis oleellista on asiakkaan tai perheenjäsenen oma toimijuus. ROKKI on parhaimmillaankin siis ollut edesauttamassa asiakkaiden ja asiakasperheiden muutosprosesseja.

ROKKI-projektin tuen kokonaisuudessa yhdistyy monia teorioita ja menetelmiä. Ainaakaan tämän tutkielman perusteella ei ole havaittavissa mitään sellaista, jossa ROKKI-projekti olisi toimintamallina epäonnistunut tai että siinä olisi jotain siihen sopimattomia

elementtejä. Esimerkiksi toipumistähtien arviot tukevat havaintoa, että rikoksilla oireilevien nuorten tuen tarpeet ovat moninaisia. Siten ROKKI-projektin usean eri alan ammattilaisen poikkiammatillinen työskentely vaikuttaisi toimivalta keinolta vastata näihin tuen tarpeisiin.

Tässä tutkielmassa ei tarkasteltu sitä, miten projektin varsinaiset tavoitteet – antaa tarvittava tuki rikoksettomuuteen ja päihteettömyyteen, tukea koulunkäyntiä tai opiskelua sekä välttää nuoren huostaanotto ja laitoskierre – toteutuivat. Hypoteesina voitaneen kuitenkin esittää, että koska kaikilla osa-alueilla – fyysisessä ja psyykkisessä terveydessä, sosiaalisissa suhteissa sekä elämänhallinnassa ja arjessa – muutokset olivat tämän aineiston perusteella positiivisia, edesauttavat nämä myös projektin tavoitteiden toteutumista. Toipumistähdessä arvioidaankin tilannetta työn ja koulutuksen osalta ja tällä osa-alueella tapahtunut asiakkaiden edistyminen viittaa siihen, että projektin tavoite koulunkäynnin tukemisesta olisi näillä asiakkailla toteutunut. Yhtenä tavoitteena olevaa huostaanoton ja laitoskierteen välttämistä voi arvioida tarkastelemalla sitä, että kokonaisuudessaan asiakkaiden elämäntilanteissa tapahtuneet muutokset parempaan suuntaan viittaisivat siihen, ettei alaikäisten asiakkaiden tilanteissa ole tarvetta tai edellytyksiäkään huostaanotolle tai täysi-ikäisillä esimerkiksi laitoshoidolle tai vankeudelle. Päihteiden käyttöä tarkasteltiin yhtenä osana riippuvuuskäyttäytymistä, jossa muutokset olivat aineiston perusteella selkeästi positiivisia. Näillä perusteilla näyttäisi siltä, että ROKKI-projektissa olisi onnistuttu antamaan tukea päihteettömyyteen. Tällä aineistolla ei kuitenkaan voida todeta suoraan mitään asiakkaiden tekemistä rikoksista eli tavoitetta asiakkaiden rikoksettomuudesta ei voi arvioida. Kuitenkin voidaan olettaa, että asiakkaiden tilanteiden kokonaisuudessaan kehittyneen parempaan suuntaan, olisivat asiakkaiden tekemät rikokset myös vähentyneet. Joka tapauksessa on tärkeää tarkastella muissa tutkimuksissa ROKKI-projektin vaikuttavuutta nimenomaan siinä mielessä, että ovatko asiakkaiden tekemät rikokset vähentyneet.

Jotta ROKKI-projektin hyödyllisyydestä ja vaikuttavuudesta kaikkien asiakkaiden kohdalla saataisiin tietoa, tulisi tutkimusta kohdistaa kaikkiin asiakkaisiin. Tällaista tutkimusta toisaalta jo tehdäänkin Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa. Mikäli molemmat tutkimukset tukevat näkemystä siitä, että ROKKI-projektin työskentelyllä on vaikutusta asiakkaan elämäntilanteissa tapahtuviin positiivisuun muutoksiin, voisi vielä enemmän tarkastella sitä, mikä projektin työskentelyssä on erityisen toimivaa ja ovatko esimerkiksi kaikki vaikutusmekanismit tarpeellisia.

LÄHTEET

- Aaltio Elina & Isokuortti Nanne 2019: Systemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpaperi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Alanen, Olli, Kainulainen, Sakari, Saari, Juho 2014: Vamos tekee vaikutuksen. Vamosnuorten hyvinvointikokemukset ja tulevaisuuden odotukset. HDL Raportti 01/2014. Helsingin Diakonissalaitos.
- Burns Sara & McKeith Joy 2016: Toipumistähti – Mielenterveyskuntoutuajan Tulostähti. Käyttäjän opas.
- Dahler-Larsen Peter 2005: Vaikuttavuuden arviointi. Menetelmä-käsikirja. Helsinki: Stakes.
- Fagerstöm Katarina 2016: Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpaperi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Goldstein Arnold P, Glick, Barry & Gibbs, John C 2011: ART-Aggression Replacement Training: ryhmäharjoitusmenetelmä aggressiivisesti käyttäytyville nuorille. 3.painos. Helsinki: Suomen ART ry.
- Haapasalo Jaana 2006: Kasvuympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymisenkehityksessä. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisoriikollisuus – määrä, syyt ja kontrolli, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, s. 123–160.
- Haapasalo Jaana 2017: Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Haikkola Lotta & Hästbacka Noora 2019: Johtopäätökset ja suositukset. Teoksessa Lotta Haikkola, Noora Hästbacka & Elina Pekkarinen (toim.) Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, s. 149–159
- Harrikari Timo 2008: Riskillä merkityt – lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusverkosto/ nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 87.

- Holmberg Nils & Kähkönen Seppo 2007: Hyväksymisestä muutokseen - dialektinen käyttäytymisterapia epävakaa persoonallisuuden hoidossa. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim.
- Honkatukia Päivi, Nyqvist Leo & Pösö Tarja 2006: Rikokset nuorten ”juttuina” – Narratiivisen lähestymistavan mahdollisuuksia. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisoriikollisuus – määrä, syyt ja kontrolli, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, s. 211–234.
- Houston Stan 2010: Prising Open the Black Box - Critical Realism, Action Research and Social Work. Julkaisussa Qualitative social work : QSW : research and practice 2010-03, Vol.9 (1), s. 73-91.
- Hämäläinen, Juha & Laukkanen, Eila & Vornanen, Riitta 2008: Nuorisokasvatus, sosiaalityö ja nuorisopsykiatria nuorten hyvinvoinnin edistämässä. Teoksessa Minna Autio & Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.): Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot vuosikirja 2008. Nuorisotutkimusverkosto, nuorisoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Helsinki: Hakapaino, s. 161–162.
- Isoherranen Kaarina 2012: Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Väitöskirja
- Järveläinen Nina & Vainio Kirsi 2020: ”Eihän semmosta ihmistä olekaan, jossa ei niitä vahvuuksia ole” – Nuorten toimijuuden muotoutuminen sosiaalisessa kuntoutuksessa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto
- Kaakinen Markus & Näsi Matti 2021: Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020. Katsauksia 47/2021. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Kasvun tuki n. d: Aggression replacement training -ART. <https://kasvuntuki.fi/menetelmat/art/>
- Kempainen, Tarja & Pekka Ojaniemi 2012: ”Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä.” Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kempainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Tampere: Lapin yliopistokustannus, 43–64.

- Kippola-Pääkkönen Anu 2018: Vertaistuen hyödyt ja haasteet kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa. (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi, s. 174–191.
- Kivivuori Janne, Aaltonen Mikko, Näsi Matti, Suonpää Karoliinan & Danielsson Petri 2018: Kriminologia – rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Tallinna: Gaudeamus
- Kivivuori Janne & Honkatukia Päivi 2006: Nuorten rikollisuuden ja sen kontrollin kehityssuuntia. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisoriikollisuus – määrä, syyt ja kontrolli, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, s. 341–464.
- Korteniemi Pertti 2005: Realismi ja realismin sovellus. Teoksessa Ilse Julkunen, Tuija Lindqvist & Sakari Kainulainen (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Stakes.
- Koski-Jännes Anja 2008: Motivoivan haastattelun periaatteen ja menetelmät. Teoksessa Anja Koski-Jännes, Liisa Riittinen & Pekka Saarnio (toim.) Kohti muutosta – motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Helsinki: Tammi.
- Kuusela Pekka 2006: Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Oy UNIpress Ab, s. 9–22.
- Kuusisto Katja & Saarnio Pekka 2012: Päihdehoidon toimivuus yleisten tekijöiden valossa – Katsaus projektin tuloksiin. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012): 3, s. 290–301
- Lahtinen Pia, Männistö Leena & Raivio Marketta 2017: Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja.
- Luukkainen Olli 2004: Opettajuus - Ajassa elämistä vai suunnan näyttämistä? Väitöskirja. Tampereen yliopisto.

- Merikukka Marko, Hartman Maaria, Ristikari Tiina, Hilli Petri Juutinen Aapo, Keski-Säntti Markus & Virtanen Petri 2021: Vamos-nuortenpalvelun vaikuttavuustutkimus. Itlan tutkimukset 2021:3.
- Miettinen Janissa, Selander Kirsikka & Linnosmaa Ismo 2020: Sosiaali- ja terveystalvveluiden vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden tutkiminen. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.) Uudistuva sosiaali- ja terveystala. Tampere: Tampere University Press, 77–128.
- Miller, William & Rollnick Stephen 2013: Motivational Interviewing. Helping People Change. New York: A Division of Guilford Publications, Inc.
- Moilanen Tanja, Mankkinen Tarja, Pietilä Anna-Maija & Kangasniemi Mari 2018: Pohjoismaiset viranomaisyhteistyön toimintamallit nuorten hyvinvoinnin edistämässä ja rikosten ehkäisyssä. Sisäministeriön julkaisuja 18/2018.
- Mäki Markku 2015: Kuntouttavan sosiaalityön toimenpiteiden vaikuttavuus. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Männistö, Päivi: 2012. Kun ei ole tervetullut minnekään. Poiskäännyttämisen ja poissulkemisen ilmi-öitä katuperspektiivistä tarkasteltuna. Teoksessa Strömberg-Jakka, M. & Karttunen, T. (toim.). Sosiaalityön haasteita. Tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Mäntysaari Mikko 2006: Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. s. 137–162.
- Nikkanen Jonna 2018: Kognitiivinen käyttäytymisterapia lastenkotityössä. Opinnäytetyö.
- Outcomes Star 2020: Data Guide - Guidance for using Outcomes Star data for service management, service development and reporting to stakeholders. Triangle.
- Palola, Elina 2012: Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihuoltolaissa, Kuntoutus 2012 (4), sosiaalisen kuntoutuksen teemanumero, s. 30-34.
- Parviainen Pyy 2020: Rikolliseksi kasvaminen – Varhaislapsuuden merkitys myöhemmän iän rikolliseen toimintaan ja käytöshäiriöihin. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyö.

- Pawson Ray & Tilley Nick 1997: *Realistic Evaluation*. London: Sage.
- Pekkarinen Elina, Haikkola Lotta, Hästbacka Noora, Karhunen Hannu & Schalin Anton 2019: Johdanto. Teoksessa Lotta Haikkola, Noora Hästbacka & Elina Pekkarinen (toim.) *Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, s. 13–23.
- Pekkarinen Elina & Tapola-Haapala Maria 2009: Kriittinen realismi sosiaalityössä: tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mikko, Mäntysaari, Anneli, Pohjola & Tarja, Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 183–205.
- Pesonen Kaisa 2014: *Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sosiaalityön vaikuttavuudesta – Realistisen arvioinnin näkökulma*. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.
- Piispa Minna & Lind Heidi 2021: Taustalla rikos, edessä muutos. Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:3.
- Pohjola Anneli 2012: Tutkimukseen perustuva vaikuttavuus. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Tampere: Lapin yliopistokustannus.
- Pyökäri Nina 2017: *Terapeuttinen yhteistyösuhde nuoren psykoterapiassa*. Suomen lääkärilehti 14/2017 VSK 72, s. 927–931-
- Raivio Helka (toim.) 2018: *Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta*. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015-2018 loppuraportti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Rikosseuraamuslaitos n. d: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo.html>
- Rajavaara Marketta 2006: *Yhteiskuntaan vaikuttava Kela. Katsaus vaikuttavuuden käsitteisiin ja arviointiin*. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 69. Kela.

- Rajavaara Marketta 2007: Vaikuttavuusyhdistys. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84.
- Rikosseuraamuslaitos n. d: Kuntouttava toiminta – Ohjelmatyö. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantaonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo.html>.
- Ristikari Tiina, Keski-Säntti Markus, Sutela, Elina, Haapakorva Pasi, Kiilakoski Tomi, Pekkarinen Elina, Kääriälä Antti, Aaltonen Mikko, Huotari Tiina, Merikukka Marko, Salo Jarmo, Juutinen Aapo, Pesonen-Smith, Anna & Gissler Mika 2018: Suomi lasten kasvu ympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Raportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Nuorisotutkimusseura.
- Ruhanen Sari 2020: Nuorten kokemuksia Vamoksen tuottamasta sosiaalisen kuntoutuksen yksilövalmennuksesta. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Salmi Venla 2006: Sosiaalinen pääoma ja nuorisorikollisuus. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisorikollisuus – määrä, syyt ja kontrolli, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, s. 187–210.
- Samboy Saija & Piispa Minna 2019: Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille: Kehittämistyöryhmän ehdotus. Oikeusministeriö.
- Schalin Anton 2019: Kansainvälinen kirjallisuuskatsaus puuttumisen malleista, niiden vaikuttavuudesta ja kustannushyödyistä. Teoksessa Lotta Haikkola, Noora Hästbacka & Elina Pekkarinen (toim.) Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston kanslia, s. 24–49
- Seppänen-Järvelä Riitta, Syrjö Vesa, Juvonen-Posti Pirjo, Pesonen Sanna, Laaksonen Maire, Tuusa Matti, Savinainen Minna & Henriksson Mikko 2015: Yhteistömintää ja yksilöllisiä valintoja kuntoutumisen polulla. Kelan työhönkuntoutuksen kehittämishankkeen tapaustutkimus. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia.
- Simola Tiina 2018: Perhekuntoutuksen vaikuttavuuden arviointi. Pro gradu -tutkielma
- SHL Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301)

Suikkanen Asko, Martti Sirpa & Linnakangas Ritva 2004: Homma hanksaan – Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:5

THL 2019: Systeminen työote lastensuojelussa. Esite. https://thl.fi/documents/10531/4836585/Systeminen_tyoote_lastensuojelussa_esite.pdf/cdd5027e-2c56-4ea1-8f51-afad4632a86e

Tolonen Kari 2018: Viisi keskustelua muutoksesta (VKM) -ohjelman tulokset yhdykskuntaseuraamusasiakkailla. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Tulostähti n.d: Toipumistähden käyttö – opas työntekijöille. Triangle Consulting Social Enterprise Ltd.

Turun kaupungin hyvinvointitoimiala 2020: Rokki-projekti. Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallin pilotointi Turussa. Hankesuunnitelma.

Turun kaupunki 2020: Rokki -Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallin kehittäminen -hankkeen asettaminen. Kaupunginjohtajan asettamispäätös 14.12.2020.

Turunen Jonna 2020: Rikos, jonka pitäisi muuttaa maailmaa. Blogikirjoitus 17.12.2020. <https://poliisi.fi/blogi/-/blogs/rikos-jonka-pitaisi-muuttaa-maailmaa>

Vuori Annika 2012: Nuorisososiaalityö ja arjen kuntoutus. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.